

OHK - Geografija

III

B 21

GEOGR. OBZORNIK

/1954 2

91

49094900556,2

UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

COBISS

ČASOPIS ZA
ŠOLSKO GEOGRAFIJO

Leto:

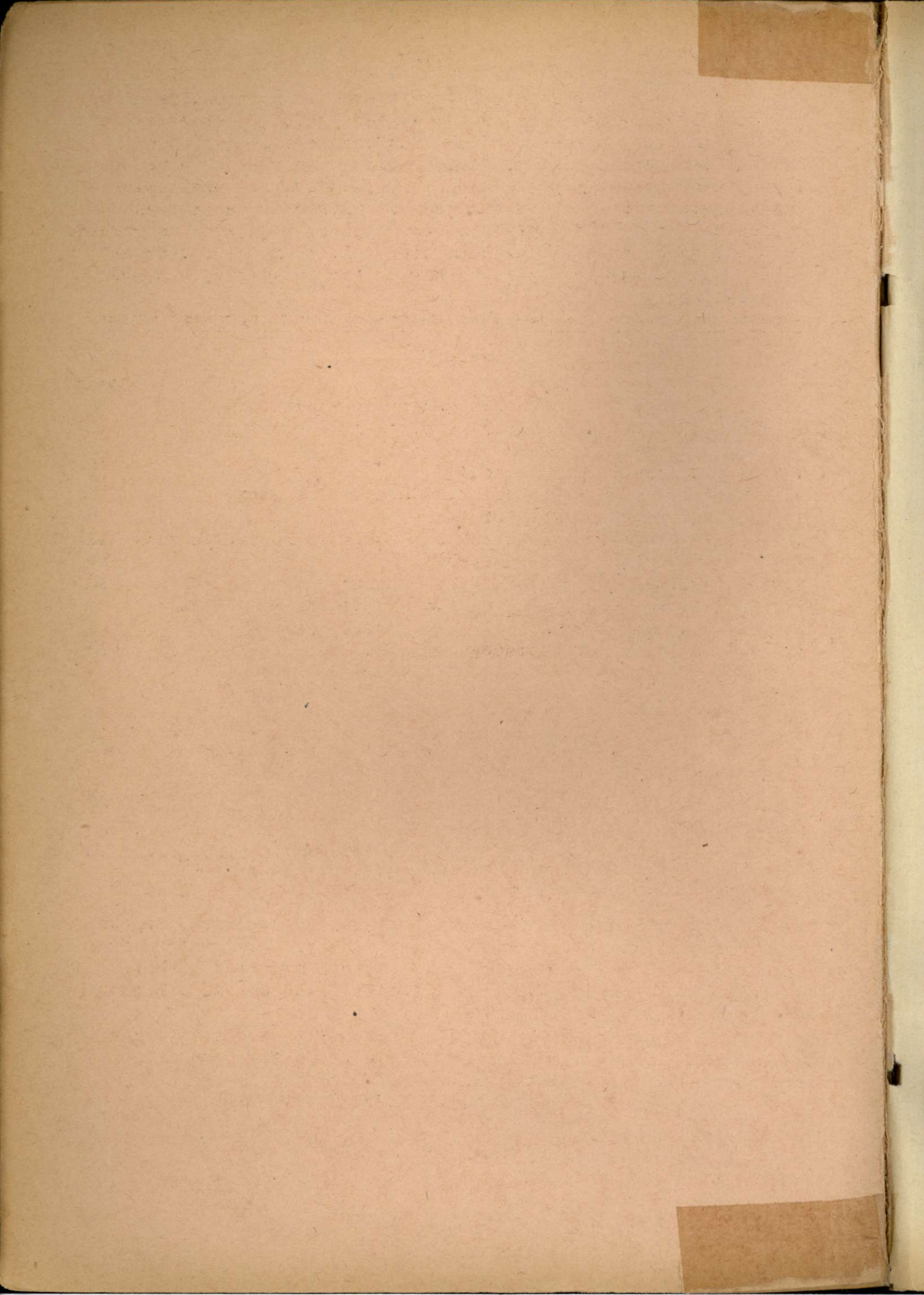
1.

Ljubljana

1954

Številka:

2

OPOZORILO

Prosimo vse tiste šole, ustanove in posameznike, ki so prejeli prvo oziroma drugo številko "Geografskega obzornika", da nam čim prej sporoče, v kolikor še niso, svojo naročbo na naslov: Zemljepisni muzej, Ljubljana, Trg francoske revolucije. V nasprotnem primeru prosimo, da nam obe številki vrnete, sicer Vas štejemo za plačnike prvih dveh številk oziroma za redne naročnike. S takojšnjo naročnino boste podprli gmotno in moralno rast našega časopisa. Prepričani smo, da boste z razumevanjem upoštevali gornje opozorilo za kar se Vam že vnaprej najlepše zahvaljujemo.

=====

VSEBINA

	Stran
Sklepi II. kongresa slovenskih geografov v Mariboru	2
✓ Nekaj misli o vzrokih sedanjega položaja geografije v srednji soli (Darko Radinja)	4
✓ Gezira v Sudanu (Andrej Briški)	8
✓ Ribarstvo ob atlantski obali ZDA (Stanko Polajnar)	8
✓ Nova Zelandija (Vladimir Kokola)	10
✓ Ali vplivajo eksplozije atomskih bomb na vreme (V. Manchin)	12
✓ Podnebni pasovi (Mirko Avsenak)	14
✓ Reliefni šolski zemljevidi (Valter Bohinec)	18
✓ Nekaj misli ob uvajanju novega učnega načrta za zemljepis (Tone Oblak)	19
Navodila za obravnavo domačega okoliša	22
Drobne novice	
Slovenija	24
Jugošlavija	26
Evropa	27
Ostali svet	28
Književnost	29
Društvene vesti	31

=====

Leto I

Štev. 2

GEOGRAFSKI OBZORNIK, časopis za geografsko vzgojo in izobrazbo, izhaja štirikrat letno. Izdaja: Geografsko društvo Slovenije, Odsek za geografski pouk. Urejuje uredniški odbor. Urednik Darko Radinja, Ljubljana, VI. gimn., Šubičeva ul. 1. Dopise pošiljajte na naslov urednika.

Letna naročnina 240.- Naročajte in vplačujte na naslov: Zemljepisni muzej, Ljubljana, Trg francoske revolucije. Štev. tek. računa: 606 - T - 878.

Načlada 1000 izvodov

Cena 60 din

Naslovna stran V. Finžgar

Sklepi II. kongresa slovenskih geografov
v Mariboru od 24. do 26. sept. 1954

Geografi Slovenije, zbrani na svojem drugem kongresu od 24. do 26. septembra 1954 v Mariboru, so prišli na temelju kongresnih referatov ter žive in vsestranske diskusije, do teh-le sklepov:

I.

1/ Geografsko društvo Slovenije naj v okviru svojega na novo zasnovanega Odseka za znanstveno delo čim prej organizira pododseke bodisi za posamezne panoge geografije ali za specialne geografske probleme ter po njih skupno z našimi znanstvenimi instituti sodeluje pri sistematični organizaciji geografskega raziskovalnega dela v Sloveniji. Kongres je mišljenja, da je potrebno in nujno takoj organizirati pododseke za geomorfologijo, klimatologijo, mestno geografijo, agrarno geografijo in populacijsko geografijo, hkrati pa misliti na ustanovitev pododsekov za druge probleme.

2/ Odsek za znanstveno delo naj posveti čim več pozornosti proučevanju problemov severovzhodne Slovenije, ki so bili doslej v primeri z nekaterimi drugimi slovenskimi področji dokaj zanemarjeni. Zato naj pospešuje sistematično izdelavo drobnih regionalnih študij in na tej osnovi sestavo monografij o posameznih pokrajinah severovzhodne Slovenije.

3/ Geografi Slovenije naj pri svojem znanstvenem delu še stopnjujejo tisto povezanost svojih raziskovanj s potrebami našega gospodarstva, našega družbenega presnavljanja in našega življenja vobče, ki je prišla na kongresu živo do izraza ob konkretnih problemih severovzhodne Slovenije. Prizadevajo naj si, da bi bili rezultati takih raziskovanj ena izmed osnov pri najbližji fazi našega družbenega razvoja, pri oblikovanju komun in njihovi razmejitvi.

4/ Geografsko društvo naj podpre delo komisije za kartiranje izrabe zemljišča pri Nacionalnem komitetu za geografijo FLRJ; izvede naj čim več poskusov takega kartiranja v Sloveniji, predvsem še na kraškem svetu ter naj koordinira to svoje delo z delom v drugih ljudskih republikah.

5/ Da čim bolj pospeši intenzivno geografsko proučevanje slovenske zemlje in da poveže šolsko vzgojno delo srednješolskih učiteljev geografije z znanstvenim premostrivanjem pokrajin, v katerih žive in delajo, naj Geografsko društvo izdela osnutek navodil za študij krajeвне geografije.

6/ Ker so naši pokrajinski muzeji središča krajeвнеga znanstvenega raziskovanja, naj se v njih razen strokovnih moči iz drugih znanstvenih panog nameste tudi geografi.

7/ Ker je za geografske študije vedno nujno pritegniti gradivo in podatke različnih statističnih, upravnih in praktično-raziskovalnih institucij, naj Geografsko društvo skuša doseči, da bodo te institucije vedno in povsod dovoljevale geografom znanstvenim delavcem dostop do tega gradiva.

8/ Ker je za lažjo izvedbo vseh zgoraj naštetih nalog nujno potrebno polno razumevanje vse naše javnosti, zlasti pa gospodarskih in prosvetnih oblasti ter institucij, naj Geografsko društvo in vsi geografi Slovenije porabijo vsako priliko, da s prikazovanjem rezultatov svojega dela pravilno in prepričevalno naslikajo vsebino in pomen sodobne geografije ter s tem njeno koristnost tako za praktične naloge našega družbenega in gospodarskega razvoja kakor tudi za vzgojo naše mladine in izobrazbo vsega našega ljudstva.

9/ S tem v zvezi priporoča II. kongres slovenskih geografov Svetu geografskih društev FLRJ, da vzame v vsestranski pretres današnje stanje geografije v FLRJ ter vprašanja njene poživitve in vsestranske afirmacije.

II.

Kongres je v zvezi z obravnavanjem problematike geografskega pouka ugotovil, da stanje tega pouka v naših šolah nikakor ni zadovoljivo. Zato naj Geografsko društvo in vse zainteresirane ustanove temeljito prouče vzroke takšnega stanja in poiščejo poti za njegovo izboljšanje. Kongres priporoča geografskemu društvu, da za izvršitev tega dela čimprej organizira v okviru svojega Odseka za geografski pouk ustresne pododseke. Že na temelju referatov in diskusije na kongresu pa ugotavlja, zahteva in predlaga:

1/ Ker so najnovejši predmetniki za srednje šole sestavljeni brez sodelovanja geografskih ustanov ter nikakor ne dajejo geografiji v šoli tistega položaja, ki bi ga morala zavzemati po svojem vzgojnem pomenu, pač pa so ji celo še nadalje zožili okvir, zahteva kongres, da ostanejo v veljavi dosedanja predmetniki, dokler se ne sestavijo novi, temeljiteje pretehtani in s pravilnejšim sorazmerjem med posameznimi predmeti.

2/ Še posebej kongres protestira proti temu, da se je geografija izločila iz osmega razreda in se ji je s tem vzela možnost, da postane fakultativni predmet pri maturi.

3/ Kongres zahteva ponovno, da se pouk geografije na srednjih in strokovnih šolah poverja strokovno usposobljenim geografom.

4/ Čim prej naj se prične s pripravo za izdajo metodike geografije in za geografske čitanke za srednje in strokovne šole.

5/ Kongres poudarja potrebo po večji koordinaciji geografskega pouka med posameznimi republikami.

6/ Večja skrb naj se posveti izdaji kvalitetnih in trpežnih geografskih učil /slik, stenskih zemljevidov itd./, zlasti tudi dobrih ozkotračnih filmov. Čim prej naj se predvsem izda stenski zemljevid Slovenije in ročni zemljevid Jugoslavije. Šole naj dobijo primérne projekcijske aparate.

7/ Ker so geografske ekskurzije sestavni del geografskega pouka, naj se zanje profesorjem geografije prizna pravica do dnevnice in potnih stroškov. Vsebinsko naj bodo ekskurzije dobro pripravljene, pred ekskurzijami po Jugoslaviji ali v inozemstvo pa naj imajo prednost ekskurzije v posamezne slovenske pokrajine, posebno še take, ki jih sicer dijaki nimajo prilike spoznati.

8/ Ker je za uspešno izvedbo ekskurzij z dijaki potrebno, da sami profesorji čim bolj spoznajo posamezne pokrajine naše domovine, naj Odsek za geografski pouk Geografskega društva čim prej ustanovi pododsek za ekskurzije, ki naj bi med drugim organiziral posebne ekskurzije za člane društva. Kongres ponavlja tudi zahtevo po določenem številu brezplačnih vozovnic za aktivne geografe.

9/ Kongres priporoča geografom, da čim bolj sodelujejo v Počitniški zvezi in na ta način omogočijo sebi in dijakom praktično geografsko znanje in poznavanje domovine. V republiškem odzoru Počitniške zveze naj ima tudi Geografsko društvo svojega zastopnika.

10/ Kongres ugotavlja potrebo, da Svet za prosveto in kulturo LRS pri vseh vprašanjih, ki se tičejo geografskega pouka, obvezno pritegne k sodelovanju Geografsko društvo Slovenije.

11) Kongres priporoča (geografskemu društvu, da v okviru posebne komisije prouči stanje geografije na naših šolah in z njimi seznanijo javnost; hkrati; naj pripravi vse potrebno za reformo šolstva.

12) Kongres priporoča društvenemu odseku za geografski pouk, da nadaljuje svoje delo za proučitev razmestitve kadrov v smislu sklepov I. kongresa v Kamniku.

III.

Diskusije na kongresu so pokazale, da je bilo za geografsko izobrazbo ljudstva in za popularizacijo naše znanosti kljub nekaterim uspehom storjeno doslej še pre malo. Zato je potrebno:

- 1) Organizirati čim več poljudno-znanstvenih predavanj v okviru društva in po možnosti poslati Ljudski univerzi, sindikatom, Počitniški zvezi ter drugim družbenim in prosvetnim organizacijam.
- 2) Prirediti predavanja v radiu in podpreti radijsko šol.uro.
- 3) Obveščati javnost po časopisju o geografskih aktualnostih doma in po svetu.
- 4) Podpirati "Geografski obzornik" z ustreznimi članki in poročili.

IV.

Kongres nalaga izvoljenim komisijam za znanstveno delo, za geografski pouk in za popularizacijo geografije nalogo, da skrbijo za čim uspešnejše uresničitev njegovih sklepov. V ta namen naj se po potrebi razširijo in primerno organizirajo.

Maribor - Pohorje, 26. septembra 1954

Darko Radinja

Nekaj misli o vzrokih sedanjega položaja geografije v srednji šoli

Družbena vloga posameznega predmeta v naši šoli naj bo tisto, kar merilo, ki mora odločati o njegovem obsegu, razporeditvi in vsebini. V čem je torej družbena vrednost geografske izobrazbe, geografske kulture in vzgoje za socialistično družbo?

Danes je vsakemu našemu državljanu, posebej pa še mlademu človeku, naravnost politično nujno, da zna samostojno in zdravo razsojati o družbeno, gospodarskih, socialnih in političnih razmerah po svetu. Brez dvoma moramo s pravilno geografsko vzgojo bistveno pomagati mlademu človeku, da bo znal tehtneje in pravičneje presojati domačo deželo in življenje, prav tako pa tudi druge življenjske načine in druge družbene sisteme. To pa je spričo dinamike dogajanj in njihovih nasprotij brez geografske vzgoje močno oteženo. Ta descriencija slabi voljo, perspektivo in delovni elan. Kratka, geografska vzgoja more v bistveni meri pripomoči k zdravemu, optimističnemu, oziroma naprednemu pogledu na svet.

Ta naloga geografske vzgoje je pri nas brez dvoma specifična, je izrazito socialistična; prav v tem je ena osnovnih in za našo socialistično družbo nad vse pomembnih nalog geografije. Verjetno ni nikjer drugje družba v toliki meri zainteresirana, da ima člani tako napredne poglede na svet. Kljub temu pri tem ni niti toliko pomembna stopnja geografske izobrazbe, kolikor geografska kultura sama in napredni geogr. način mišljenja, ki omogoča napredno orientiranost.

Taka vzgoja je hkrati pomembna tudi za razumevanje med narodi za medsebojno naklonjenost, za mirno sožitje, kratka za vse tisto, kar je danes tako pereče v katerem koli merilu, lokalnem, nacionalnem ali svetovnem. S pravo geogr. kulturo se lažje izognemo ozkosrčnemu nacionalizmu in šovinizmu. Če bo se nam težko dokopati do prepričanja, da morajo v dobi moderne civilizacije vse dežele in vsi narodi na svetu čim tesneje in smotrneje sodelovati med seboj. Vzgoja v takem duhu je neprecenljive vrednosti za mirno sožitje na svetu, za nas pa še

svetu, za nas pa še prav posebej.¹ Prav zaradi take vloge, ki jo more imeti sodobna geografska vzgoja, je našla ta zagovornike pri vseh naprednih silah, posebno še v vrsti mednarodnih organizacij OZN.

Pravilno pojmovanje geografije pa ima še eno močno pozitivno potezo, ki ji daje bolj kot pri kateremkoli drugem predmetu izjemen položaj v vzgoji pravilnega svetovnega nazora. To je njena izrazita kompleksnost in dialektičnost. S tem da skuša geografija opredeliti značaj in bistvo prepletanja posameznih elementov in razporeditev njihovih kompleksov, zlasti pa, ko skuša pravilno pojmovati medsebojne odnose med prirodnim okoljem in človekom, res ne moremo dvomiti o širokem vzgojnem pomenu geografije. To ima še toliko večji pomen, ko se toži o naši šoli, da je vse preveč predalčasta, predmetno nepovezana in izolirana, se pokaže pomen geografije in njenega kompleksnega gledanja pojavov.²

Tu so omenjene le nekatere izobrazbene in vzgojne vrednosti geografije, predvsem tiste, ki so specifične za socialistično šolo. To so lastnosti, ki jih ima geografija poleg dosežanih splošnoizobraževalnih vrednosti.

Že iz tega moremo zaključiti, da je vloga geografije v naprednem svetu izredno pridobila, da je pridobila v vsaki napredni družbi in bi morala zato toliko bolj pridobiti v našem socialističnem razvoju. Zato je še toliko bolj potrebno vprašanje, od kod tako nasprotovanje proti nas. Kje so vzroki in pogoji, ki so dovedli do tega, da se geografija celo izriva iz naše šole. Dolžni smo, da te stvari ne samo premostrimo, temveč tudi poskrbimo, da dobi geografska vzgoja tisto družbeno vzgojo, ki ji v socialistični družbi tudi pripada.

V zadnjem času so bili pri nas pojavi, ki kažejo na zapostavljanje geografije v šoli. To omalovaževanje se kaže v različnih oblikah, najočitneje pa v tem, da se obseg geografskega pouka v srednji šoli krči. Geografije ni več pri maturi, ukinjena je v osmem razredu, skrčena v šestem in sedmem itd. Toda še bolj vznemirljivo je poseganje v njeno srž, to je v ekonomsko geografijo sveta. Vse to, zlasti pa zadnje, nas opozarja na globlje vzroke, rekli bi, na določeno krizo, hkrati pa tudi na to, da tak odnos do geografije ne more biti zgolj slučajen izraz trenutnih okoliščin, temveč je to izraz določenih principielnih odnosov, ki ima v končni obliki tudi take posledice. Na to nas opozarjajo razmere tudi v drugih republikah, hkrati pa se stavlja vprašanje o položaju geografije v Jugoslaviji sploh.

Predvsem je treba poudariti, da družbena vloga geografije ni upadla, kakor bi morda sodili po njenem zmanjšanem obsegu v srednji šoli. Nasprotno, njena vloga se je celo razširila in vedno bolj raste. Trditi moremo celo, da je v načelu pomen geografije prav v socialistični družbi in šoli narasel bolj kot kdaj koli poprej in kjer koli drugje.

V času, ko se je spreminjala geografija vloga geografije v šoli, ni bilo pri nas zaslediti nobene stvari, nobenega članka, kaj šele temeljitejše obravnave. Zapan zasledujemo obravnavanje teh vprašanj tudi pri tistih činiteљjih, ki so v zadnjem času krojili geografijo v naši šoli. Zato se tudi ne smemo čuditi, da je pomanjkanje načelnosti in napredne orientiranosti privedlo do ozkega obravnavanja predmeta in s tem tudi do takih odločitev, ki so v očitnem nasprotju z našo družbeno zainteresiranostjo. Oglejmo si nekatere okoliščine, ki so v zadnjem času vplivale na razvoj in položaj geografije v naši šoli.

^{1,2} Iz referata S. Ilešiča; Geografska znanost in šola, na II. kongresu slovenskih geografov.

K vzroku, ki so vsaj deloma objektivni, moramo prištevati posledice, ki se javljajo od tod, da so generacije, ki danes odločujejo o smernicah v našem šolstvu, oz. konkretno o geografiji, bile deležne še stare deskriptivne geografije. Zato se mora sodobna geografija boriti in uveljavljati svojo vlogo ne samo v šoli, temveč tudi v naši javnosti, pri generacijah, ki so ohranile tako geografijo tudi v svojem spominu in zavzemajo enak odnos tudi do sodobne geografije. To so zakoreninjeni nazori, s katerimi se mora sodobna geografija temeljito spoprijeti, ker prinašajo vrsto negativnih posledic. To je torej eden glavnih vzrokov, da se uveljavlja tudi v odločujočih krogih tako naziranje o našem predmetu.

Druga stvar, ki jo je vredno omeniti, je različna tradicija posameznih predmetov v naši šoli. Na eni strani so tu stari, utrjeni, klasični predmeti, na drugi strani pa predmeti, ki dobivajo na pomenu šele v novejšem času (družbene vede, tehnične vede) in si morajo svoje mesto šele pridobiti; mednje spada tudi geografija. To je dokaz, da naša šola še marsikje tiči v starem tiru.

Poleg tega čisto razumljivega položaja pa imamo še določene subjektivne vplive, ki so pogosto še odločilnejši. Pogosto prihaja namreč do izraza dejstvo, da se v komisijah, ki odločajo o tem, člani ne uveljavljajo zgolj kot prosvetni delavci, temveč kot matematiki, fiziki, zgodovinarji, slavisti, fizikulturniki itd. To pomeni, da imamo določene pojave cehovstva. Zato moramo gledati tudi skozi ta očala, če hočemo razumeti predmetnike na naših šolah.

Posredno se tudi močno poznajo sledovi, ki se javljajo v najrazličnejših oblikah in ki izvirajo od tega, da naša šola marsikdaj in marsikje še močno korenini v tradiciji avstrijske šole, česar tudi stara Jugoslavija ni bistveno spremenila in je morda v nekem smislu to tradicijo celo nadaljevala. Prav to je eden izmed vzrokov, da se tudi današnja šolska geografija ne more dovolj uspešno iztrgati iz tega in da so vsi napori v povojnih letih v bistvu več ali manj formalistične korekture s sicer socialistično etiketo, toda staro vsebino.

Praksa, ki je dovedla do tega, nas opozarja predvsem na dvoje. Kampanjski način reševanja šolskih vprašanj je dovedel pogosto do mehničnega, formalnega in administrativnega reševanja, kar je v bistvu samo zgoščevalo protislovja. Hkrati pa je bila vsebinska stran problemov neštetokrat zanemarjena. Zato se ne smemo čuditi, da so bili kriteriji in načini reševanja pogosto močno individualizirani, tendenčni in subjektivni. Ta praksa je v nadaljnjem pripeljala do očitnega nasprotja s splošnim razvojem. Razumljivo je, da ni mogel ostati tak način, pa bodisi principiellen ali ne, brez odziva in je s tem, da je postavil geografijo v nov položaj, imelo a posteriori za posledico vprašanje vloge geografije v današnji šoli. Dasi se tak način reševanja ni uveljavil samo v odnosu do geografije, je vendar ta predmet najbolj prizadel.

Da se ta dediščina tako vztrajno vleče še v današnji čas, je prav za prav do neke mere razumljivo. Razumljivo je predvsem zaradi personalne kontinuitete hotenih ali nehotenih nosilcev stare miselnosti. Šola, oziroma njeni posamezni sestavni deli, to je predmeti, v svojih reformah pogosto niso mogli slediti izrednemu družbenemu razvoju in so se namesto vsebinske reforme zadovoljevali s formalistično, kar je v končni posledici privedlo do še večjih nasprotij.

Prav zaradi tega je tu potrebna korenita vsebinska preobrazba. Ne gre tu direktno za ure, temveč gre za to, da se da geografiji tisto vsebino, ki ji je potrebna za njeno družbeno vlogo v socialistični družbi in šoli. Gre tedaj za to, da ugotovimo oziroma utrdimo, kakšen položaj more in mora imeti sodobna geografska znanost, oziroma njen splošno-izobraževalni in vzgojni substrat. Njen položaj in vlogo moramo torej ugotavljati po pomenu sodobne geografije, ne pa morda geografije, kakrtna je v spominu nekaterih, in ki je iz takšnih ali drugačnih vzrokov trenutno še pogosta v naši šoli. Prav pri tem vprašanju, ki je izhodišče premostrivanja, se pogosto greši. Druga naloga pa je potem, ko utrdimo pomen in vlogo geografije, da jo tako v šoli tudi omogočimo in ji damo delež, ki ji pripada.

Se nekaj je, kar je vredno omeniti. Povojna razširitev šolske obveznosti je prinesla geografiji zaradi pomanjkanja kadra mnogo več težav kot pa drugim strokam. Ker je geografija na univerzi razmeroma mlajša, je bilo pred vojno relativno manj geografov. Geografijo so študirali v veliki meri kot stranski, oziroma pomožni predmet. V povečanih potrebah povojnih let so prevzeli pouk geografije po večini negeografi, saj je njihov delež dosegel tudi 70 do 80%. In prav zaradi tega se je v tem času potenciralo ono mnenje o deskriptivnosti geografije, kar je dejansko marsikje tudi postala. Vsa naslednja leta pomenijo v razvoju geografije skrb za kader, za njegovo pravilno razmestitev in zamenjavo nestrokovnjakov, ki so v povojnih letih takorekoč prevzeli geografsko vzgojo v zakup. Še danes imamo obilo primerov, da je geografija predmet, katerega najraje izberejo za dopolnitev učne obveznosti. Pa tudi šolska vodstva marsikje še vedno najprej oskrbtijo za pravilno zasedbo ostalih predmetov. V zadnjem času se je sicer položaj na splošno izboljšal, vendar je geografija še vedno v fazi, da popravlja posledice, ki izvirajo iz razširjene učne obveznosti. Saj je celo danes, ko je izšlo z univerze in VPS na desetine in desetine geografov, ostala dobra polovica vseh geografskih ur na nižjih gimnazijah še vedno neustrezno zasedena.

To dejstvo je izredno pomembno. Ne zaradi tega, ker je geografija v tem času iz objektivnih vzrokov v resnici zdrknila v deskripcijo oziroma "topografijo", temveč zato, ker se je iz tega predhodnega, nenormalnega položaja, v katerem se je znašla geografija v povojnih letih, zavzel splošni odnos do tega predmeta. Odnos, ki je povzročil omalovaževanje geografije in našel svoj izraz v dejanskem krčenju geografskega pouka. Na tak način je stara deskriptivna geografija, ki živi v spominu odločujoče generacije, našla nesrečen odziv v negeografskem zakupu povojne geografije, kar je seveda s preje omenjenimi okoliščinami pripomoglo do sedanjega položaja.

Nikakor ne smemo pozabiti še enega dejstva, ki je pripomoglo, da so se zgoraj omenjene okoliščine toliko bolj uveljavile. To je skoraj zakoreninjeno pojmovanje o dveh geografijah, o geografski znanosti na eni in šolski geografiji na drugi strani. Odmaknjenost "šolske geografije" je eden izmed vzrokov, ki je pripomogel, da se je tzv. šolska geografija ne samo odmaknila od geografske znanosti in s tem zaostala v svojem razvoju temveč je čisto tudi zapadala pod najrazličnejše vplive in na tak način tudi začela izgubljati pozicije v šoli. Iz tega sledi, da je eno vprašanje v tesni zvezi z drugim. Težnje za afirmacijo geografije v šoli morajo spremljati hkrati tudi težnje za uveljavljanje njene moderne vsebine.

Andrej Briški

Gezira v Sudanu

V povojnem obdobju se predvsem v okviru OZN vedno bolj uveljavlja ideja gospodarskega in kulturnega dviga zao- stalih držav ter pokrajin. Tudi kolonialne države so spozna- le ta pomen ter pričele z raznimi deli na svojih odvisnih ozemljih. Pri tem jih seveda vodijo lastni interesi - poveča- na proizvodnja surovin itd. - toda istočasno se zboljšujejo tudi življenjski pogoji domačinov. Predvsem je važno dejstvo, da se tako kolonija ali odvisna dežela dviga iz tehnične za- ostalosti.

Oglejmo si tovrsten primer v Anglo-egiptovskem Su- danu, znan pod imenom "The Gezira Scheme". Gezira je pokra- jina, ki leži med Belim in Modrim Nilom in to neposredno ob slednjem od Sennarja pa prav na jug od Khartuma. Svet je v glavnem ravninskega značaja ter rahlo nagnjen proti severu in zahodu. Po svoji sestavi je pretežno glinast. Klimatsko smo tu v področju na meji med suho in deževno dobo. Glavne padavine padejo v Geziri julija in avgusta, medtem ko je do- ba od novembra do marca popolnoma suha. Tedaj tla razpokajo ter so sposobna za absorpcijo zraka in vode.

Na tem ozemlju so zgradili prostrano irigacijsko mrežo. Glavni jez je zgrajen pri Sennarju na Modrem Nilu in se imenuje Sennar Dam. Jez je dolg nad 3 km in lahko propu- šča 15.000 m³ vode na sekundo. Od tu se odteka voda po več- jih in manjših kanalih po vsej Geziri.

Zaradi teh irigacijskih naprav se je produktivnost Gezire izredno povečala. Glavno skrb posvečajo seveda plan- tažam bombaža, ki je večina egiptovskega tipa. Bombaž iz Ge- zire tvori tri petine vsega izvoza Angl.-egipt. Sudana. Med hranilnimi rastlinami pa najbolj gojijo duro.

Kakšnega pomena so te naprave za prebivalstvo Suda- na najlažje razberemo iz sledečih števil: Na osnovi "The Ge- zira Scheme" se stalno preživlja okrog 450.000 ljudi, poleg teh pa sezonsko tudi okrog 150.000 polnomadov. Njihov živ- ljenski standard se lahko primerja z najvišjim standardom, ki ga premore kmečko prebivalstvo v posameznih deželah Afri- ke ter Srednjega Vzhoda.

Vir: "Geographical Review", april 1954

Stanko Polajnar

Ribarstvo ob Atlantski obali ZDA

Široko šelfno področje, ki se vleče od Nove Fund- landije do Floride in še dalje ob južni obali ZDA, predstavlja osnovo zapadnoatlantskemu ribarstvu. Ob njem so zrastle ribarska mesta Nove Anglije /Boston, Gloucester, New Bedford/, močna ribarska industrija ob zalivu Chesapeake, kakor tudi naglo se razvijajoča ribarska središča na Floridi in ostalih južnih državah ZDA.

Celotno Atlantsko obalo ZDA pa bi ločili vsaj v dvoje različnih področij. Severno od rta Hatteras se šelf močno razširi, tukaj prevladujejo tudi hladne atlantske vode, v katerih love predvsem polenovke in sled. Južno od rta

Hatteras se šelfno področje zoži, morska voda je toplejša, /zalivski tok/, zato se izpremene tudi ribje vrste. Mešanje toplih in hladnih atlantskih voda /Cold Wall/ daje na vse ugodne oceanografske pogoje za razvoj faune v tem področju.

Morsko ribištvo so v veliki meri že od nekdaj gojili beli priseljenci. Toda večji gospodarski pomen je imelo ribištvo le na področju Nove Anglije, kjer so predvsem lovili polenovke. Tukaj je tudi nastala prva večja konzervna industrija. V 40.-tih letih prejšnjega stol. je v Baltimoru zrastla največja predelovalnica ostrig v ZDA. Na jugu ZDA, v New Orleansu, pa se je polagoma razvijala večja industrija, ki je predvsem predelovala posebne vrste užitnih rakov. Nove predelovalne možnosti, kakor tudi razvoj modernejših transportnih sredstev, je stalno dvigal pomen atlantskega ribištva. Tako so leta 1949 ulovili v Novi Angliji 480.000 ton rib in 30.000 ton rakov in mehkužcev v skupni vrednosti okoli 59 milj. dolarjev. Ob srednje-atlantskih obalah /države New York, New Jersey, Delaware/ 215.000 ton rib in 21.000 ton rakov in mehkužcev v vrednosti 27 milj. dolarjev. Samo v Chesapeake zalivu /Maryland in Virginija/ so ulovili 105.000 ton rib in 46.000 ton rakov, vrednost 25 milj. dolarjev. V južnoatlantskih državah pa je vrednost lova mnogo manjša /15 milj. dolarjev ali 150.000 ton rib in 30.000 ton rakov/. Slika se pa povsem spremeni na področju Mehiskega zaliva, kjer poleg manjše ulovitve rib - 160.000 ton, naraste delež mehkužcev in rakov na 76.000 ton. To nam še lepše ilustrira vrednost lova, saj od skupne vrednosti 50 milj. dolarjev odpade 36 milj. dolarjev na mehkužce in rake.

Prav tako so med posameznimi področji velike razlike v tehnični opremljenosti ribarstva. Najbolj moderno urejene naprave najdemo v severnem visokoindustrializiranem predelu, kjer vedno bolj prevladujejo moderne, železne ribiške ladje, opremljene z najnovejšimi tehničnimi pridobitvami. V srednjeatlantskem področju je tega že manj, dočim na jugu ob Mehiskem zalivu še težko govorimo o modernem ribolovu. To se kaže tudi v življenju ribičev in potrebni delovni sili. Od 185.000 ribičev, ki so bili zaposleni na obalah ZDA, /brez Aljaske/, jih je še okoli 95.000 živel na Atlantski obali. Od teh je odpadlo na Novo Anglijo okoli 25.000, med njimi je bilo še okoli 10.000 takih, ki jim je ribarstvo le postranski zaslužek. V južnoatlantskih državah in Mehiskem zalivu pa je bilo istočasno zaposlenih nad 40.000 ribičev, v srednjeatlantskih državah okoli 15.000 in v Chesapeake zalivu, kjer prevladuje lov na ostrige in rake, celo do 20.000. Produkcija in delež potrebne delovne sile dovolj zgovorno nakazujeta vse razlike med visoko razvitim severom in zaostalim jugom.

Razvoj ribarstva na severovzhodu ZDA je v tesni zvezi z močnim industrijskim razvojem zaledja. Nova Anglija je osvojila trg velikega dela ZDA, kjer ji lahko konkurirajo ostala ribarska področja le z onimi vrstami rib in drugih morskih živali, ki jih sama ne proizvaja. Njena dominantna vloga je očitna v vsem severnem in srednjem delu ZDA in sega daleč proti jugu in zapadu. Ob njenih obalah se je razvila močna predelovalna industrija, ki skuša z novimi metodami predelovanja in konserviranja rib zadovoljiti velike potrebe ameriškega trga.

Medtem ko Nova Anglija zalaga z ribami velik del ameriškega trga, služi ribarstvo v srednjeatlantskih državah le za oskrbo ožjega obalnega področja. Tukaj se predeluje in konservira le malo rib, večinoma jih prodajajo kar sveže neposrednim potrošnikom.

Kljub veliki potrošnji rib, velika mesta srednjeatlantske obale niso ribarska središča. V njih najdemo le redke poklicne ribiče. Mesta Baltimore, Philadelphia, New York oskrbujejo z ribami od drugod. Tako je New York konsu-miral leta 1946 125.000 ton rib, ki so jih skoraj polovico uvozili iz Nove Anglije, okoli 36% iz Chempeahe zaliva, medtem ko so južnoatlantske države dale le 3,6%. Večina rakov in mehkužcev pa je prišla iz Chempeahe področja - 67%, južnoatlantske države so prispevale le 15,4%, Nova Anglija - 13%.

V južnoatlantskem področju in ob obalah Mehiškega zaliva je vse ribištvo /razen lova na rake/ omejeno na ozko obalno področje in na številne zalive, ki so razviti od rta Hatteras pa vse do izliva reke Rio Grande. Če izločimo lov na posebne vrste sledi /Menhaden, ki jih predelujejo predvsem v ribjo moko in ribje olje/ in na užitne rake, je ostalo ribištvo lokalnega pomena in lahko zalaga le najbližji trg. Edino na Floridi ulove večje količine rib, ki služijo za prehrano prebivalstva.

Ob Mehiškem zalivu danes absolutno prevladuje lov na posebne vrste rakov /Garnellen/. V letu 1947 so v Mehiškem zalivu ulovili 3/4 vseh rakov v ZDA. Tod so danes številna središča za konserviranje ostrig in rakov. Od 52 tovarn te vrste jih odpade 24 na Louisiano in 19 na atlantske države. Zato se v nekaterih predelih zalivske obale skoraj izključno bavijo z lovom na ostrige in rake.

Posebnost, ki je značilna za celotno atlantsko področje, pa je lov na posebno vrsto sledi /Menhaden/, ki jo predelujejo v ribje olje in kostno moko. Lov na te sledi se je zelo razširil in je danes najvažnejša ribarska panoga zapadne poloble. Največja središča za pridobivanje ribjega olja in moke /umetno gnojilo/ so v srednje in južnoatlantskih državah /Lewes, Dela, Reedville, Port Mowmouth, Beafast N.C. in druga/.

Vir: F.Bartz: Die Fischereiwirtschaft an den atlantischen Küsten der USA. Die Erde 1954/2.

Vladimir Kokole

Nova Zelandija

Komaj dobrih stopetdeset let je minilo odkar je stopil prvi Evropejec na tla tega daljnega otočja, toda v tem času je Nova Zelandija tako temeljito spremenila svoje lice kakor le malokatera dežela. Tasmanovi mornarji so jo na svojih vožnjah okrog Avstralije prvi zagledali in ji dali ime po eni domačih obmorskih pokrajin. Vendar je šele James Cook sto let za njimi vrisal na zemljevid južnega Pacifika obrise nove dežele. Dva velika otoka, ki v glavnem sestavljata današnjo Novo Zelandijo pa sta bila naseljena že pred tem. Polinezijci, ki so se iz tropskih otokov Tihega oceana širili na vse strani so prišli na Novo Zelandijo že pol tisočletja pred Evropci. Med tem so imeli dovolj časa, da so se prilagodili novemu okolju, ki jim je bilo močno tuje.

Nova Zelandija leži že toliko na jugu od ekvatorja, onstran kozorogovega povratnika, da samo severni otok še čuti blagodejne vplive tropikov, med tem ko sega južni otok vse do 45. vzporednika, daleč v ogromno prostranstvo južnega cirkumpolarnega morja. Skupni učinek te lege je, da ima severni otok milo, domala subtropsko podnebje, kjer temperatura

tudi v hladnejši letni dobi ne pade pod 10 stopinj. Južni del južnega otoka pa je pozimi že hladen in ima podnebje, ki je močno podobno podnebju norveške obale. Lega sredi oceana, ki obliva obale Nove Zelandije pa preprečuje, da bi bile razlike med hladnejšo in toplejšo polovico leta znatne. Vsekakor pa je skoraj vsa dežela dobro namočena. Močno se že pozna vpliv zahodnih vetrov, ki začenjajo v teh širinah prevladovati tudi na južni poluti in prinašajo obilo padavin, posebno v hladnejši dobi, ko se pas zahodnih vetrov oz. potujočih depresij bolj približa ekvatorju. Visoke gore, ki spremljajo zlasti južni otok na zahodni strani prestrežejo največ vlage in povzročajo, da so zahodni deli otočja bolj namočeni kakor vzhodni. Razlika je očitna zlasti na južnem otoku, kjer se v vzhodnem delu zahodni vetrovi uveljavljajo kot fen in močno znižajo množino padavin, tako da je ta del ponekod četudi na manjših področjih že prav sušen. Ta razlika je dosti manjša na severnem otoku, kjer so zahodni vetrovi šibkejši in je gorski svet manj strnjena pregraja. V celoti je namreč Nova Zelandija gorata in hribovita dežela. Smer slemen JZ -SV je zlasti očitna v zapovrstnih gorskih slemenih na južnem otoku. To je v soglasju s tektonsko zgradbo otočja, ki je v bistvu rob večje avstralske kopnine iz preteklih geoloških dob, a so jo kasnejši premiki razbili tako, da se je ohranila kopnina le na obrobju, ki je bilo tektonsko aktivno še v najnovejši dobi. Splošna tektonska in orografska smer se na severnem otoku izraža le na vzhodu. Zahodni in osrednji del pa so mladi tektonski premiki razbili v več bolj osamljenih čokov. V zvezi s tem pa se je razmahnil tukaj tudi mlad vulkanizem v taki meri kot le malokje na svetu. Odje lave in groha, zajezena jezera, ugasli in živi vulkanski stožci pa cela vrsta drobnih znaničev nemira v zemeljski skorji, kot geiziri, solfatare in termalni vreli so značilnost za vse osredje otoka okrog jezera Taupo. Na južnem otoku je drug mlajši pojav preoblikoval lice pokrajine. Še danes so tu gore - posebno prav na jugu - zaledenene in so bile v najbližji geološki preteklosti še dosti bolj. Ves inventar glacialnih oblik je tu zastopan; koritaste doline, morene in jezera za njimi, po krnicah razjedeni vrhovi in ledeniki. Mnogi od njih - največji meri preko 30 km - se stekajo na jugozahodu proti obali in se končajo le nekaj sto metrov nad pravimi fjordi, po katerih so se nekdanj nadaljevali v morje.

V nasprotju z Avstralijo je Nova Zelandija po prirodi gozdnat otok. Vegetacija pa je tu čisto svojska. Večina rastlin je endemična, kar kaže, da je bilo otočje že dolgo osamljeno. V novozelandskem gozdu presenečajo iglavci in neverjetna obilica raznih praproti, od katerih dosežejo nekatere čez dvajset metrov višine. To je vegetacija, ki priča o obilni vlagi. Severni otok pozna pri svojem zelo umerjenemu podnebju celo palme. Nič manj svojsko ni živalstvo. Z izjemo netopirjev sesalcev vobče ne pozna, pač pa obilje ptičev in kuščaric, ki kažejo po svojih organih in oblikah, da se je razvoj živih bitij tukaj v marsikaterem pogledu zakasnil za nekaj geoloških dob.

Ta svojska priroda je močno vplivala na Maore, novozelandske Polinezijce. Prej vajeni sončnih otokov tropskega Pacifika so se morali v novi domovini krepko spoprijeti z mnogo manj ugodno prirodo. Bolj obilna obleka iz vraken lili je phormium tennax in solidno zgrajene lesene hiše, okrašene tudi z lepimi rezbarijami so bile pogoj, da so mogli v hladnejši polovici leta prenesti nižje temperature, kot so jih

bili vajeni. Njihovi glavni rastlini za prehrano, jam in taro, dve gomoljkasti rastlini, ki so ju prinesli s seboj, sta dajali v ostrejšem podnebjju le nizke donose. Kovinskega orodja in orožja vobče niso nikoli poznali pa tudi sicer jim poljedelstvo ni moglo dosti dati. Lov je bil težaven, kajti velikih živali domala ni. Orjaški, reliktni ptič moa, visok 3-4 metre, je zato hitro izumrl. Smatrajo, da je treba ljudožrstvo in bojevitost maorskih plemen pripisati večni borbi za hrano. Tako je bilo življenje Maorov v prvi polovici 19. stoletja, ko je val evropske kolonizacije dosegel obale Nove Zelandije.

/Nadaljevanje sledi/

dr. Vitalij Manohin

Ali vplivajo eksplozije atomskih bomb na vreme?

V zvezi z večjimi odkloni vremenskih pojavov od normale, ki so zlasti pogosti v zadnjih letih, krožijo med laiki razlage, da je vzrok tovrstnim vremenskim prilikam v eksplozijah atomskih bomb. Znanstveni krogi pa se omejujejo predvsem na ustne izjave po radiu, kjer moramo razlikovati skupino ameriških in nemških meteorologov, med njimi Wexlerja /ameriški meteorolog/ Steinhauserja /Dunajski meteorolog/, ter skupino japonskih meteorologov, med njimi Okado in Tagasakhija. Iz znanstvene literature mi je znano samo eno delo te teme, in sicer "Weather and the atomic bomb tests at Bikini" Bull. Am. Met. Soc. Oct. 1946. Iz vseh navedenih podatkov si moremo ustvariti to-le predstavo o stališču uradnih znanstvenih krogov do vprašanja vpliva atomskih eksplozij na svetovno vreme: energija eksplozij atomskih bomb, tvori kljub izredno močnemu efektu, kvečjemu le eno desetmilijoninko /po Steinhauserju celo eno milijardinko/ dnevnega obroka one energije, ki vodi svetovno vreme. Na ta način se izključuje vsaka možnost vpliva atomskih eksplozij na svetovno vreme. Omenjena japonska meteorologa pa sta zavzela bolj rezervirano stališče in primerjata učinek atomskih eksplozij z učinkom izbruhov ognjenikov, ki je v naslednjem: izbruh vrže v zrak ogromne množine finega vulkanskega pepela, ki povzroča v smislu znanega Rayleigh-evega zakona mnogo močnejšo oslabitev sončnih žarkov, kakor terestričnih /infra-rdečih/ žarkov. Po Baurju /Einführung in die Grosswetterkunde Weisbaden, Diesterich 1948/ znaša oslabitev sončnih žarkov do 30 krat večjo vrednost od oslabitve terestričnih žarkov. Zaradi tega pomenijo ognjeniški izbruhi znižanje temperature in to predvsem v tropih in poletih, kjer prevladuje sončno vžarevanje nad terestričnim izžarevanjem. V področjih polarne noči, kjer sončnega vžarevanja sploh ni, učinkuje ognjeniški popel z lahnim dvigom temperature. Posledica nakazanih temperaturnih sprememb je oslabitev takozvane zonalne cirkulacije in v ojačenju monsunskih teženj: zonalna cirkulacija ustreza splošni normalni cirkulaciji ozračja, ki pride do izraza v močnih subtropskih anticiklonih in prevladujočih zahodnih vetrovih v zmernih zemljepisnih širinah. Kot znano je fizikalni mehanizem zonalne cirkulacije zasnovan na temperaturni razliki med tropi in tečajji /gl. n.pr. Compendium of Meteorology, 1951 S. 551/. Kadar se ta razlika zmanjša, se zmanjša tudi zonalna cirkulacija. Ojačena zonalna cirkulacija pomeni mile zime in v področju srednje Evrope vroča poletja /gl. H. Trenkle Beiträge zur langfristigen Witterungsvorhersage,

Abh. d. Bad. Landeswetterdienstens 1950 S. 11/.

V nasprotju s tem je zasidrana monsunaska cirkulacija na temperaturni razliki med kontinenti in oceani. Ojačene monsunске težnje pomenijo v Evropi ostre zime in hladna deževna poletja. Na isti način bi lahko vplivale eksplozije atomskih bomb, ki vržejo v velike višave ogromne množine najfinejšega prahu: ta prah je sestavljen iz materije, katero je zdrobila oz. stali la eksplozija: nad morjem bodo ti prašni delci z izvorom v morski soli, na kopnem pa mineralnega izvora.

Ker je bila minula zima 1953-54 po večjem delu severne poloble hladna, poletje 1954 pa tudi relativno hladno s katastrofalnimi padavinami, bi kazalo pripisati izredni značaj vremena, v smisli zgornje razlage, učinku eksplozije vodikove bombe v novembru 1953. Toda zgornja razlaga zahteva prisotnost finega prahu v zgornjih slojih ozračja, česar ni opaziti: prah bi moral povzročiti podaljšanje mraka, ojačeno barvo zarj, dalo pa bi se ga tudi direktno zaznamovati z instrumenti, saj se vsak dan vzpenjajo v višine do 40 km številne radiosonde, to so naprave za merjenje meteoroloških razmer v zgornjih zračnih plasteh. Na ta način odpade domneva, da bi učinkovala zadnja eksplozija vodikove bombe /in tem bolj mnogo šibkejše prejšnje atomske eksplozije/ po vzorcu učinka ognjeniških izbruhov na svetovno vreme. Sicer tudi ognjeniki, kljub povsem utemeljeni in jasni teoriji nimajo bistvenega vpliva na svetovno vreme: tako je bil v avgustu 1883 največji ognjeniški izbruh v zgodovinski dobi, namreč izbruh Krakata. Ognjeniški pepel je nagosto preplaval zgornje zračne plasti po vsem svetu, kar se je pokazalo v pordečitvi zarje in podaljšanju mrakov in v drugih svetlobnih pojavih /gl. n.pr. Humphreys, W. J., Volcanic Dust and Other Factors in the Production of Climatic Changes, and Their Possible Relation to Ice Ages". J. Frantl. Inst. 176, S 131-172. 1913/.

Toda temperatura je padla takoj po izbruhu le v področju Sundskega otočja, t.j. v področju izbruha za kroglo 2°C. Drugod na zemlji se ni zgodilo nič, kar bi se dalo z gotovostjo pripisati učinku omenjenega izbruha. V Evropi sta sicer bila dva prva zimska meseca l. 1883-84 mrzla in poletje 1884 deževno, toda isto se je dogajalo v prejšnjih in kasnejših letih, ko ni bilo pomembnih ognjeniških izbruhov. Vzrok temu, da tudi ako močan učinek, kot je izbruh Krakataa, ni prišel pri vplivu na vreme toliko do izraza, da bi bil očiten, leži v še večjem vplivu na vreme Sonca. Sonce odtehta po presoji znanstvenih krogov 99% vseh drugih vplivov /gl. n.pr. H. Trenkle, Beiträge zur langfristigen Witterungsvorhersage, Abh. d. Bad. Landeswett. 1950 S. 15/ in se zato praktično ne more noben vpliv samostojno uveljaviti, marveč le kot dodatni vpliv. Kazalo bi, da se tudi vpliv eksplozije atomskih bomb, podobno kot vpliv ognjenikov, hitro porazgubi ob mnogo močnejšem vplivu Sonca.

Poleg analogije z ognjeniki moramo presojati vpliv atomskih eksplozij po učinku radioaktivnega izžarevanja, ki, kot je znano, izredno žilavo traja daljša časovna razdobja po eksploziji. Radioaktivno izžarevanje najprej povzroča dvig temperature, kar je vidno v dejstvu, da so se višinski vetrovi pri zadnji eksploziji vodikove bombe preusmerili na področju nekaj milijonov kvadratnih kilometrov, kar je privedlo do nepredvidenega izpadanja radioaktivnega pepela v področju Japonskega morja itd. V kasnejši fazi pa po novejših izsledkih

/gl. n.pr. Eigenson, oz. Rubašev, Solnečna aktivnost i jejo zemnyja pojavljenija Moskva - Leningrad 1948/ poveča radioaktivno izžarevanje sposobnost ozračja, da propušča infra-rdeče terestrične žarke, kar znižuje temperaturo. Na ta način bi morali zračni sloji, ki so izpostavljeni dolgotrajnemu obsevanju ultrakratkih in korpuskularnih žarkov, nadomestiti ognjeniški pepel.

Ker je radioaktivno izžarevanje združeno s povečano ionizacijo zraka, moremo omeniti še vpliv ionizacije zraka na vreme. Ionizacija zraka namreč veča nagnenje razvoja oblakov, ti zadnji pa močno spreminjajo toplotno bilanco med Zemljo in Soncem: zgornja plast oblakov hitro izžareva toploto in se zato hladi /gl. n.pr. Compendium of Meteorology 1951 S. 43/, spodnji del oblakov pa usrkava terestrične žarke in se zato segreva. Na ta način pride do takozvane konvekcije, ki pomeni padavinotvorne procese in igra veliko vlogo v svetovni cirkulaciji zraka.

Dokler ni poročil o povečani ionizaciji zgornjih zračnih plasti, toliko časa ne moremo s teorijo o radioaktivnem izžarevanju in ionizaciji z gotovostjo razlagati minule vremenske anomalije. Poleg tega je treba upoštevati, da tudi Sonce ne prestando izžareva ultrakratke in korpuskularne žarke, kar bi moralo v kratkem roku kompenzirati morebitni učinek postopno ugašajočega radioaktivnega izžarevanja z izvorom v atomskih eksplozijah.

Kljub nagibanju k negativnemu stališču do morebitnega vpliva atomskih eksplozij na svetovno vreme, moramo biti skrajno previdni, ker meteorologija še zdaleč ne pozna vseh vremensotvornih procesov in je zato skrajno težavno presojati o vplivih teh ali onih procesov na vreme. Na drugi strani se vršijo poizkusi z atomskimi eksplozijami toliko konspirativno, da da prihajajo do nas dokaj skromni podatki. Zato postaja presoja tega itak zamotanega problema še bolj negotova.

Mirko Avsenak

Metodični poskusi in skušnje

P o d n e b n i p a s o v i

Zelo važno je pri tem poglavju, da dijaki, čeprav so še tako mladi, pasove zares tudi razumejo. Zato nisem nikdar delal pri razlagi tako, da bi jim mejne vzporednike samo povedal, temveč sem jih funkcijsko izpeljal iz revolucije, torej iz markantnih položajev zemlje proti soncu. Pri tem nisem pustil, da bi se dijaki številke 23 in pol, vzeto za primer, za povratnik samo zapomnili, temveč morajo vedeti, zakaj je prav tako. /Ako bi kdo utegnil misliti, da je to za prvi razred preveč, da bi namreč stvar morali tudi razumeti, potem mu odgovorjam, da je kapital znanja in zbistritve, ki se na ta način pridobi, taka velikanska pridobitev, da se splača zanj tudi zares potruditi. Saj ni vedno šola samo zaradi nekakega mehanskega znanja, temveč je pomen ravno v razumevanju funkcionalne povezanosti; in s tem je treba začeti prav takoj! Zakaj je tečajnik ravno vzporednik 66 in pol stopinj? Dijaki so mi morali vedeti, da je to tisti krog, do koder v najugodnejšem primeru oziroma dnevu pokuka sonce preko tečaja na drugo stran; morali so torej odšteti od tečaja

In zdaj smo zlahka ugotovili, da je okrog ekvatorja v teku leta kar naprej skoro enako svetlobno stanje, da se pojavljajo ob tečajih največje skrajnosti /0-24 ur/, v srednjih širinah pa je največ /po številu torej! / sprememb, torej štirje letni časi, sicer pa nič posebnega /zmerni! /

Zdi se mi, da je ponazoritev dozdevne letne sončne poti okrog zemlje s špiralo zelo prijemljiva, treba pa je pri tem naglasiti, da se ob sončnem obratu tudi špirala nekako obrne, ker bo sicer dijak dobil vtis, da gre sedaj sonce po isti žici nazaj in da mora torej naenkrat vzhajati na zahodu!

Veliko zanimanje je zbudilo v razredu vedno moje praktično razlaganje, da mora -na primer- sudanski črnc, če hoče opoldne videti sonce, gledati skozi vse leto skoro navpično kvišku, tako da ga mora zares boleti vrat. Še dobro, da je sonce zelo močno in vroče ter se mu torej ne ljubi preveč zijati vanj. Zanj seveda stoji poleti sonce opoldne na severu, ne na jugu, da se torej orientacija po opoldanskem soncu obrne. Oni mrož pa, ki filozofira na severnem tečaju /ali pa tudi katerakoli žival na južnem/, nima zastonj tako debelega vratu, saj ga skoro ne rabi, ker kroži sonce tudi v poletni polovici leta po ves dan čisto nizko nad obzorjem in ni čudno, da nima nikake moči. /V najboljšem primeru je tam slabše, kakor pri nas sredi najhujše zime! /

R e v o l u c i j a

Grozota vseh metodičnih grozot je poglavje o zemeljski revoluciji. /Gotovo je, da ne spada v prvi razred! / Redkokje sem staknil kak polomljen telurij, ki mi je škripaje in z zaostanki pomagal pokazati v nazorni obliki to težko skrivnost. Navadno niti možnosti ni bilo, da bi sobo zatemnil ter nato z baterijo iz sredine sobe osvetljeval globus, ki ga je neki dijak nosil okrog po razredu, torej okrog klopi ob steni. Zabavno je, ako je tisti, ki pomeni sonce, plavolas. Temeljno važna stvar, brez katere se vse podre, ki pa jo dijaki navadno ne razumejo precizno, je to, da mora biti zemeljska os na vsej svoji letni poti sama sebi vzporedna; dejal sem jim, da je zemlja pijana vedno v isto smer. Ponazoritev s krožečim globusom je seveda dobra in je treba dati globus tudi dijakom v roke, da dobijo občutek, kaj se pravi držati zemeljsko os vedno v isti legi oziroma smeri.

Toda tudi tukaj sem videl, da sem imel morda le največ uspeha, ako sem postal kar sam zemlja ter tako prevzel vzvišeno funkcijo globusa. Morda bo kdo dejal, da je kvarno za predavateljevo avtoriteto, ako igra v šoli teater in celo cirkus, ko se zvira pred razredom v vseh mogočih nagnjenih legah in držah. Ne, prijatelj, nisem doživel tega, da bi se dijaki ob tem delu zabavali, mislim, nepravilno in mimo snovi zabavali, ako pa se je kdo le, potem pa sem itak dosegel vsaj to, da na predavanje ni več mogel pozabiti in mu ga je vsaj kradoma nekaj ostalo. Saj smo v nekem smislu itak vedno služabniki svojih dijakov in naj nam tega ne bo žal.

Zopet sem se šel tistega okroglega, recimo gumijastega možica s tako majhno glavo in nogo, da se komaj še vidi. Postavil sem se najprej v nagnjeno lego, približno 23 in pol. /Rahel smeh ob tem prizoru je pritegnil pozornost prav vseh, tudi tistih, ki niso imeli tega namena. / Postrani

viseči profesor je nato v vsem veličastvu enkrat obkrožil razred ob zidovih ter ves čas opozarjal, ali vidijo, da se držim vedno v isto smer. Pri ponovnem krogu smo začeli analizirati položaj mojega pasu, glave in tiste namišljene nožice proti soncu, ki je modro stalo v sredini ter samo to izjavljalo, ali kako točko na zemeljski površini /pardon: na moji strahotni telesni okroglini/ torej vidi ali ne. Pri zemeljskem vrtenju namreč, kajti ponazarjanje revolucije je treba nujno povezati z neprestano rotacijo. Seveda s tem ne trdim, da sem se kar naprej vrtel, ko sem krožil okrog sonca /saj nisem vseeno ne cirkuška osebnost/, le opozoril sem jih na to, kajti markantne spremembe v teku leta nastajajo vendar ravno v zvezi z daljšanjem in krajšanjem dnevov, tega pa brez rotacije ni. Dijaki dobijo na ta način popoln vtis, kaj se med letom dogaja. Veliko zabave je prineslo v razlago ugotavljanje dijakov samih, kdaj me je /torej zemljo/ zeblo v glavo, kdaj v noge, kdaj me je sonce grelo čim bolj navpično in kdaj zelo poševno, kdaj v pas. Mimogrede so tudi ugotovili, da v določenih delih leta severni, oziroma južni tečaj in še tolik in tolik teritorij okrog njega sploh ne more biti osvetljen oziroma v nasprotnem primeru zasenčen. Točni opazovalci dobijo tudi točno predstavo o tem, da so te spremembe čisto zakonito časovno določene in s tem smo pridobili temelj za letne čase. Ako pa v tem trenutku spretno pritegnem še pojem nekakega špiralnega gibanja sonca, sem jim s tem namignil, da trenutek prehoda iz enega letnega časa v drugega nikakor ne more biti nujno identičen s polnočjo, temveč pade veliko bolj verjetno v katerikoli drugi dnevni čas.

Vzporedno s tem sem jim seveda predložil, da obstaja razlika med letnimi časi ravno v različno dolgih dnevih oziroma nagnjenosti sončnih žarkov, kar sem pa že naglasil na drugem mestu.

Datumi sami teh kritičnih momentov so jim seveda že znani, pač pa jim sedaj postanejo jasnejši izrazi zanje /obrat, enakonočje/ in to je nujno, kajti nerazumljeni izrazi so kakor kamen v želodcu, od katerega imaš samo muke.

Zgoraj sem v naglici pozabil povedati, da vsaki-krat pri razlagi revolucije najprej nosim okrog razreda globus z zavrnanjo osjo, česar pa seveda nikoli dijakom pred tem nisem povedal. In moram reči, da mi je ta prijemček skoro vedno uspel. Dijaki so v pričakovanju, da se jim bo razkrila skrivnost letnih časov, sami ugotovili, da globus v tej legi nikoli ne bo dal letnih razlik, da torej na ta način zemlja ne bo nikdar doživela letnih časov, pa če jo vrtim oziroma prenašam vso večnost. Tako so me sami opozorili, da z globusom "danes ni nekaj v redu", čemur sem se seveda z velikim zadoščanjem odpomogel. Zdi se mi, da so pri tem res prepričevalno "doživeli" nujnost nagnjenosti osi. Vse drugo je potem igrača!

Reliefni šolski zemljevidi

Vsak učitelj geografije dobro pozna težave, ki jih dela čitanje zemljevidov mnogim otrokom. Saj pa tudi ni lahko spoznati iz ploskega zemljevida z njegovimi številnimi simboli oblike, kakršne so v naravi. Otrok sicer brž razume, da pomeni vijugasta črta na zemljevidu reko, da predstavlja modra ploskev jezero ali morje, zelena barva ravnino, rjava gorovje, mnogo teže pa dojame pomen stopenj teh barv, torej morfološke oblike. Zato so si zlasti kartografi šolskih atlantov vedno prizadevali, da bi čim bolj poudarili plastičnost terena, bodisi s primernim stopnjevanjem in barvanjem višinskih plasti, bodisi s črtkanjem ali senčenjem terena. Mojstri v tej stroki so postali Švicarji, ki so že zgodaj umeli prikazati svojo domovino v plastičnih zemljevidih. Na šolskem polju so se izkazali predvsem s svojim srednješolskim atlantom, kjer so v večini zemljevidov dosegli nazornost, ki vzbuja občudovanje /Schweizerischer Mittelschul-atlas, 9. Aufl., Zürich 1948/. Zemljevida štev. 10 in 11 tega atlanta n.pr., ki prikazujeta Jungfrauško skupino z njenimi ledeniki oziroma skupino Säntisa z Appenzellsko deželo, popolnoma nadomeščata relief in ga malone prekašata, tako plastično se dvigajo gorski grebeni iz ravnega papirja in se poglobljajo vanj ledeniške struge in alpske doline.

Do takih mojstrov in je seveda dolga, težavna pot in ni čudno, da so nekateri skušali najti preprostejšo, manj naporno rešitev. Značilno je, da je neki Münchenski kipar, Karl Wenschow, že pred dobrimi 30 leti izumil način poreliefnenja zemljevidov. Prepojil je zemljevid z neko snovjo, ki napravlja papir raztegljiv, kakor ga lahko pritiskneš na enako velik relief določene pokrajine /ročno ali tudi s tako imenovanim nadvižnim strojem/. Tako se prej ravni zemljevid spremeni v relief. Ta način je kajpak ugoden za poreliefnenje kartografske podobe kake manj razgibane pokrajine, verjetno pa za zemljevide alpskih pokrajin, ki je na njih treba prikazati prepade in strme stene, ni posebno prikladen, pa naj se papir še tako razteguje. Tudi se na teh reliefih, ki so zaradi svoje izbočenosti zelo občutljivi, razdalj ne more prav meriti, za šolo pa že zaradi svoje nepriročnosti ne prihajajo v poštev. Tako so te reliefne zemljevide kmalu opustili in našli zanje nadomestilo v stereozemljevidih, kjer so izohipse in sploh vsa vsebina zemljevida natisnjene anaglifno, to je dvojno v komplementarnih barvah /rdeče in zeleno/, in si ogledujemo zemljevid z ustrezno barvanimi stekli. Pri tem stopa kartografska risba plastično na dan, podobno kakor pri stereoskopskih slikah. Oko pa se pri ogledovanju anaglifnih slik močno utruja in zato stereozemljevidi za študij niso prav primerni, za šolo še celo ne.

Toda založba Wenschow v Münchenu v svojem strem-ljenju, da bi ustvarila šoli primerne reliefne zemljevide, ni popustila. Uporno je iskala novih načinov in končno izoblikovala postopek, ki je dosegel prodoren uspeh. Podlago tega postopka tvori trodimenzionalni, silno natančno izdelani relief pokrajine, ki naj jo pokaže zemljevid. S smotno konstruirano pripravo, ki deluje podobno kakor pantograf, vodijo tanko iglo po črtah izohipsnega zemljevida, istočasno pa vrezuje prenašalni sistem te priprave isto izohipso kot

primerno visoko stopnjo v velik blok sadre. Tako nastane stopnjevina relief, ki ga izdelujejo od zgoraj navzdol in ki se sklada popolnoma z osnovnim višinskim zemljevidom. Tudi modeliranje stopenj, torej reliefna izdelava pobočij, jarkov, skalnega sveta, ledeniških oblik, kotlin itd. se drži strogo matematičnega okvira, ki ga določa izohipsna mreža. Večje pokrajine obdelujejo v več blokih, ki jih nato združijo v celoto, nakar, fotografirajo dobljeni relief z velikimi fotoaparati, seveda ob primerni razsvetljavi in izogibajoč se vsakršnih perspektivnih skazitev. Reliefno, fotografijo končno dopolnjujejo z ostalimi kartografskimi elementi, n.pr. z risbo rek, s signaturami krajev in prometnim omrežjem. Navsezadnje vnašajo vanjo še barvne višinske plasti ali tudi višinske črte. Končno izdelane filme kopirajo na cinkove plošče, ki jih odtiskujejo v ofsetnem tisku.

Na ta način nastale reliefne karte so zelo učinkovite. Gorovja so na njih tako plastična, da delajo mnogokrat videz stvarno modeliranega reliefa. Posebno uspešna je reliefna kartografija na zemljevidih večjega merila, kjer se lahko izdvajajo tudi nadrobnosti. Pred seboj imam n.pr. zemljevid jugozahodne Nemčije /Wenschow-Reliefkarte Württemberg - Baden - Hohenzollern, 1 : 750 000/, ki pokaže udor Gornjerenškega jarka s plastičnostjo, kakršne z doslej običajnimi kartografskimi prijemi ni mogoče doseči. Ali, da navedem še en primer, čudovito modelirani bivši ognjenik Vogelsberg na ročnem zemljevidu Hessenske 1 : 600 000, kjer so otipljivo vidni široki toki lave, ki so se nekdanj tu razlivali z vrha na vse strani; posebno lepo je videti, kako prehajajo ti toki v planoto severovzhodno od Frankfurta.

Otroški mentaliteti je ta način prikazovanja terenskih oblik brez dvoma zelo blizu, učitelj ima pri pouku lažje delo, pa tudi lepota plastičnih zemljevidov, ki posnema lepoto narave, ima velik vzgojni pomen. Zato so si Wenschowovi zemljevidi v Nemčiji brž pridobili prijateljev. Založba je izdala poleg posameznih ročnih zemljevidov tudi cele šolske atlante, n.pr. Weltatlas na 34 listih /Kleine Ausgabe, München 1953/, pa tudi stenske zemljevide zemljin in posameznih delov Nemčije v dveh izdajah, eni veliki in eni manjši, in končno tudi neme reliefne zemljevide, ki jih šola tudi lahko koristno uporablja. Med velikimi stenskimi zemljevidi se odlikuje zlasti zemljevid Evrazije 1 : 6,00 000 ki je s svojo izredno plastičnostjo na kartografski razstavi ob priložnosti mednarodnega geografskega kongresa v Washingtonu 1953 zbudil veliko zanimanje.

Wenschowovi reliefni zemljevidi prodirajo v zadnjem času tudi na izvenšolska področja. Tako prinaša n.pr. nova izdaja Velikega Brockhausa, ki je začela izhajati l. 1953, kartografske priloge v Wenschowovi maniri.

Tone Oblak

Nekaj misli ob uvajanju novega učnega načrta za zemljepis

Po lanskim sklepih SPK o redukciji števila učnih ur uvedbi dveh tujih jezikov na gimnazijah smo se, takorekoč čez počitnice znašli pred novim predmetnikom. Žal res preveč "znašli", kajti v razmeroma dolgotrajni razpravi o našem šolskem sistemu, prenatrpanosti učnih programov in vlogi posameznih predmetov pri izobraževanju mladine odpade na

geografe, zlasti šolske, majhen delež. Katere predmete zadeva očitek, da so se preveč razbohotili na naših šolah, kateri so zopet tisti, ki po svoji vsebini in načinu dela zahtevajo pretežno memoriranje in kateri predmeti prispevajo poleg strokovnega znanja najpomembnejši delež k duševnemu razvoju mladega človeka in oblikovanju njegovega pogleda na svet - vsa ta vprašanja ne spadajo pod gornji naslov in tudi ne toliko v naše novo strokovno glasilo kot v širšo diskusijo prosvetnih delavcev in pred javnost. Dejstvo je, da je SPK na svojem zasedanju v začetku julija ta vprašanja vsaj zaenkrat rešil z novim predmetnikom. Na višji gimnaziji sta uvedena dva tuja jezika, delno odpravljena geologija z mineralogijo in z naročilom, naj njun delež prevzameta kemija in zemljepis, zemljepis pa je reduciran za dve uri in odpravljen iz 8. razreda. Predlog komisije za predmetnik končuje z navodilom, "naj redukciji števila ur sledi primerna razbremenitev učnih načrtov, naj se izloči gradivo, ki obremenjuje spomin, l e m a l o p a p r i s p e v a k s p l o š n i kulturni in politični r a z g l e d a n o s t i d i j a - k a !"

V začetku počitnic so bile formirane komisije, ki naj bi pripravile učne načrte v skladu z novim predmetnikom in citiranimi navodili. Kot član te komisije za zemljepis hočem nanizati nekaj misli ob novem učnem načrtu, še prej pa je treba povedati, da v odmerjenem času ni bilo mogoče organizirati širše razprave med geografi po šolah in društvi, pač pa je dal sestavljalcem novega programa veliko pobud vsaj za nižjo gimnazijo geografski seminar, ki se je vršil konec junija v Ljubljani.

V nižji šoli novi predmetnik geografiji ni napravil "škode". Zamenjava števila ur v 1. in 4. razredu se bo verjetno obnesla. Najteže je seveda prirediti program in pouk običajnih pojmov v 1. razredu za 60 ur, saj smo celo ob treh tedenskih urah ugotavljali, da je gradiva preveč in so nekatera poglavja pretežka. Ob površnem pregledu novega učnega načrta izgleda, da ni sorazmerno skrčen - v nadaljnjih razredih je prenešeno le obravnavanje revolucije in odpravljen zaključni pregled zemljin, ki ga je menda tudi doslej le malokdo obdelal. Pa vendar se da marsikaj poenostaviti. Pojdimo kar ob učnem načrtu. Pri kartografskih poglavjih se verjetno preveč omejujemo na specialke, premalo pa ukvarjamo s kartami, ob katerih se dijak uči. Specialista za čitanje in uporabo specialk iz prvošolca ne bomo napravili, pač pa bi morali v vseh letnikih zlasti na ekskurzijah dižake praktično uvajati v čitanje specialnih, turističnih in reliefnih zemljevidov. Nekakšen obračun nižješolskega pouka v tem smislu naj bi napravili pri obnovi in poglobitvi znanja o zemljevidih v 4. razredu.

Na vidne primere iz učenčevega okolja naj bi se, kolikor se le da, naslanjal tudi pouk "Zemeljske površine". Iz poglavja o navideznem gibanju nebesnih teles in resičnem gibanju zemlje po mojem mnenju lahko odpade prikazovanje nebesnih sfer nad tečajem in ekvatorjem in zasledovanje navideznega dnevnega in letnega kroženja Sonca okoli zemeljske oble. V menjavanju horizontne ravni s prestavljanjem našega stališča na zemeljski obli se prvošolec težko vživi. Mogoče bi zadostovalo na tem mestu obnoviti orientacijo, ponazoriti na "domačem" nebu navidezno dnevno potovanje Sonca in njegovo premikanje v poldnevniški smeri med letom, dobljeno predstavo pa prenesti na Zemljo, oz. globus, s ponazoritvijo letnega premikanja Sonca med obema obratnikoma.

Krajevni in pasovni čas sta prenešana v drugi, revolucija Zemlje pa v tretji razred. Iz nadaljnjih poglavij bi mogli prihraniti za te razrede še nekatere pojme /pasati, monsun itd/, ki jih je mogoče bolje razložiti pri regionalni geografiji. V zaključnem, razširjenem poglavju "Obnova splošnih pojmov z vajami v čitanju zemljevidov" naj bi učenci ob svojih in šolskih zemljevidih utrdili med letom predelano gradivo.

Ponavljjanje in poglobitev poglavij, ki so navedena v učnem načrtu na začetku 2., 3. in 4. razreda verjetno nikomur ne bo odveč. Vsi vedo, da nam dijaki, ki smo jih v 1. razredu zansljivo, takorekoč enkrat za vselej izvežbali v stopinjski mreži, še v vseh letnikih preizkušajo živce pri določanju lege ali celo z iskanjem ekvatorja. V 2. razred je po želji večine geografov uvedena spet Evropa s SZ. Posebno vprašanje v tem razredu predstavlja Jugoslavija. Menda jo velik del predavateljev izpusti, kar pa ni prav. Znatno del dijakov ne pride do zaključnega razreda nižje gimnazije, zlasti ne osemletke, poleg tega pa moramo misliti na koordinacijo dela z zgodovinarjem, ki v tem razredu obravnava zgodovino jugoslovanskih narodov.

V 3. razredu ni v zvezi z novim učnim načrtom posebnih problemov. "Zemljepisu EURJ" v 4. razredu je bila dodeljena ena ura več z namenom, da bi učence v večji meri in podrobneje seznanili z geografskimi osnovami, prebivalstvom in gospodarskimi razmerami v njihovem šolskem okolišu, občini in okraju. Vsekakor bo takole uradno uvajanje tega poglavja vzpodbujalo tudi predavatelje zemljepisa k intenzivnejšem študiju geografskih razmer v območju njihovega delovanja.

O zemljepisu v višji gimnaziji je pri novih pogojih težko razpravljati. V 5. razredu bo gotovo treba krajšati in pravočasno zaključiti fizično geografijo, da bo mogoče temeljito obdelati poglavja "Geografska območja" in antropogeografski del in ustvariti solidno podlago za regionalno geografijo v nadaljnjih letnikih. V 6. razredu bi se dalo z navedenimi enotami v predpisanem času čisto lepo opraviti na kakšnem zborovanju geografov, v šoli pa odmerjeni čas naravnost sili predavatelja, da se omeji na suho, deskriptivno delo. Tu bo res treba bodisi večje ekspeditivnosti, ali pa rešiti vprašanje, v koliko je potrebno zadrževati se z dijaki po predelavi geografskih osnov ob gospodarskih, družbenih in političnih problemih sodobne Evrope, Indije, Indokine itd. V zapadnih šolah, na katere se pri nas pogosto sklicujejo, s temi stvarmi študentov res ne mučijo preveč.

Učni načrt zemljepisa Jugoslavije v višji gimnaziji daje prednost splošnemu pregledu države in je sestavljen v soglasju z novim učbenikom, ki gre po dolgem pričakovanju na pot prve preizkušnje. Letos in naslednje leto bo veljal še za 8. razred, letošnji petošolci pa naj bi se ob njem učili že v 7. razredu. Gotovo je v veliki meri odvisno od vseh geografov, posebno še šolskih, če bomo sposobni dokazati, da spada zemljepis Jugoslavije v 8. razred in na maturo.

Navodila za obravnavo domačega okoliša

Navodila so sestavljena v skladu z učnim načrtom za IV. razred nižjih gimnazij. Njihov namen ni da bi bila neka toga shema po kateri naj bi se predvidena snov obravnavala, temveč skušajo podati le splošne smernice, ki naj vodijo predavatelja v pripravi in obdelavi tvarine. Ker je najbolj smiselno obravnavati domači kraj, občino ali okoliš v okviru geografskega pouka so ta navodila sestavljena tako, da je mogoče po njih poznavanje geografskih svojstev tudi z našo socialno, kulturno in ekonomsko strukturo na splošno. Zato je razumljivo, da je treba pri tem povedati več, kakor bi obsegal zgolj geografski oris domače pokrajine. Toda prav zato, ker se ekonomika, kultura in družbena ureditev podajajo na primeru pokrajine, ki je dijaku znana, ne obvisi njihova karakteristika v zraku, ampak pride do izraza tako kakor je dejansko naslonjena na konkretna geografska svojstva dotičnega področja.

Obravnavanje domačega okoliša naj bi v skladu z predpisanim učnim načrtom obsegalo nekako naslednja poglavja:

1) Lega domačega kraja in okoliša v okviru večjih geografskih področij Slovenije in v sosedstvu bližnjih manjših pokrajin. Kakšne geografske regije so v okviru domačega okoliša (n.pr. pri Celju: Savinska dolina in Posavsko hribovje). Ali obsega ozemlje, ki teži k domačemu kraju več kot zgolj domačo občino ali okraj. V katerih ozirih je zaledje domačega kraja širše ali ožje kot upravne enote.

2) Relijef. Katere reliefne enote so na ozemlju domačega okoliša? (n.pr. ravnina, širše doline, gričevje, višje hribovje, visokogorski ali kraški svet). Kakšne so značilnosti posameznih enot, ki jih srečamo na tem teritoriju (n.pr. pri ravnini: v terase razčlenjena prodna ravnina s sektorjem glinastega bolj vlažnega sveta in zato drugačnega po izrabi tal; ali v gričevju: doline in slemena s terasami po pobočjih. Kakšna je kameninska osnova v posameznih predelih z ozirom na relief, vrste prsti in rudno bogastvo). Kakšna je izraba tal v posameznih med seboj različnih oblikah reliefa.

3) Podnebje. H kateremu velikemu podnebnemu področju spada domača pokrajina (n.pr. k alpskemu, sredozemskemu in podobno). Kakšne so dalje drobne razlike v podnebjju na ozemlju okoliša samega (n.pr. med višjim in nižjim svetom) ter kakšne posledice ima to za agrarno gospodarstvo. V čem se podnebje domačega okoliša razlikuje od podnebja sosednih pokrajin in v čem jim je podobno. Navesti glavne podatke o temperaturi, padavinah in drugih elementih podnebja v njihovi medsebojni povezavi za posamezne letne dobe. Ali so kakšni podnebni pojavi posebej značilni, (n.pr. pogoste suše v tem predelu, dolga snežna odeja itd.) in imajo posebne učinke za življenje v tej pokrajini.

4) Rastlinstvo z živalstvom. Kakšne prirodne rastlinske združbe so na področju domačega okoliša in kje se razprostirajo z ozirom na relief in podnebje. Kje se je prvotni gozd obdržal do danes in kje je bil v teku stoletij izkrčen. Pomen rastlinstva (prirodnega) v gospodarstvu. Kakšno je živalstvo in ali ga je vredno posebej omenjati z ozirom na gospodarski pomen.

5) Vodovje. Kakšne so značilnosti vodovja, tekočih voda, jezer, morja? Kakšne so značilnosti tekočih voda z ozirom na relief in podnebje. Kakšno je njihovo vodno stanje po posameznih letnih dobah. Ali se rade pojavljajo povodnji in kje.

Kaj pomeni vodovje za gospodarstvo domačega okoliša (n.pr. z ozirom na preskrbo z vodo, izrabo vodnih sil, mlinov, žag, hidrocentral), event. za namakanje in osuševanje, plovbo in turizem.

6) Naselja. katere prednosti posameznih prirodnih svojstev so izrabila naselja, predvsem kmetiska, za svojo lego. (N.pr. ob robu teras, na slemenih). Kakšna so ta naselja (vasi, velike male, gručaste, obcestne, zaselki, samotne kmetije in podobno). Katera nekmetiska naselja so v domačem okolišu (trgi, mesta, ind. središča). Kakšna so po svojem zunanjem izgledu in po funkciji (talni načrt, stari in novi deli, stanovanjske, industrijske, poslovne četrti itd). Kakšna je njihova poklicna struktura. Kakšna je njihova lega v pokrajini ter kako so povezana s svojim agrarnim zaledjem.

Kje je naseljenost v okolišu gosta, kje bolj redka. (Gostota prebivalstva). Od česa to prebivalstvo živi? Kakšno je razmerje med posameznimi poklici v okviru domačega okoliša in v celoti. Na kakšno gospodarsko usmerjenost posameznih predelov domačega okoliša kaže ta poklicna struktura.

7) Gospodarske panoge v domačem okolišu.

a) Kmetijstvo. Katere kmetijske panoge so razvite v domačem okolišu z ozirom na prirodne pogoje, ki jih orišemo že prej. V katerem predelu domačega okoliša stopi v ospredje ena v katerem druga panoga kmetijstva, in kje so vzroki za to raznolikost. Kakšna je družbeno-lastninska struktura kmetijskih obratov. (Veliki, srednji, mali kmetje, dninarji oz. poljski delavci). Zadruga, državna posestva in vzorne kmetijske ustanove. Kako so ti obrati organizirani in kako so usmerili svojo proizvodnjo z ozirom na posebne prilike domačega okoliša. Katere proizvode daje kmetijstvo posameznih predelov za domačo porabo in za prodajo.

b) Kakšna industrijska podjetja so v domačem okolišu in kje so. Kako so se prilagodili posebnim pogojem okoliša oz. kraja kjer so (n.pr. surovinam, pogonski energiji, razpoložljivi delovni sili, lokalnemu tržišču, dobrim prometnim zvezam z ostalimi pokrajinami). V koliko so nastala na podlagi event. obrtne tradicije in izvežbane delovne sile. V koliko so odvisna od sosednjih pokrajin z ozirom na surovine ali pogonsko silo. Kakšna je organizacija industrijskih podjetij? (Delavski sveti). Kakšna je njihova oprema in katere proizvode izdelujejo? Kaj pomenijo ta podjetja za gospodarstvo in prebivalstvo domačega okoliša: z ustvarjenim dohodkom, z zaposljevanjem prebivalstva, z podpiranjem komunalne in kulturno-prosvetne dejavnosti.

c) Obrt. Katere obrti so razvite v domačem okolišu, oz. kje so in kakšna je njihova družbeno-lastninska struktura. Ali so razvite tudi obrti, ki so naslonjene na posebne lokalne vire surovin. Domača obrt. Ali delajo tudi za prodajo v sosednje pokrajine.

d) Katere druge vrste gospodarske dejavnosti so razvite v domačem okolišu. Trgovina, turizem in gostinstvo. Katera so važnejša podjetja te vrste. Katere in kakšne so glavne prometne zveze v okolišu?

e) Kaj predstavlja domači kraj kot središče oblasti in uprave? Katere ustanove so to in kako so organizirane? (struktura oblasti in uprave in njihovo funkcioniranje). H kateri večji upravni enoti (okraju, komuni, skupnosti komun) spada domači kraj in kako je z njo povezan (tudi v gospodarskem in kulturnem oziru).

9) Vloga domačega okoliša v širši pokrajini oz. Sloveniji z ozirom na njene posebne značilnosti v prirodi in gospodarstvu in v drugih pogledih? Kakšne so vezi s sosednjimi pokrajinami oz. okoliši.

Op. ured.: Proučevanju lokalne geografije bo posvečen glavni del geografskega seminarja, ki bo tudi letos ob koncu šol. leta v Ljubljani. Podrobnosti o seminarju bodo objavljene v prihodnji številki

D r o b n e n o v i c e S l o v e n i j a

Kot nadaljevanje iste rubrike v zadnji številki sledi tukaj nekaj statističnih podatkov o slovenski živinoreji. Zaradi pčlega prostora jih žal, ne morem geografsko razčleniti. Podatki so povzeti iz šestih publikacij Zavoda za statistiko in evidenco LRS. (Popis živine, perutnine in čebelnih panjev, po dve publikaciji za vsak popis - Splošni in razširjeni del -, izšle za popis 15. jan. 1951, junija in oktobra 1952, za popis 15. januarja, februarja in marca 1953 in za popis 15. januarja 1953 marca in aprila 1954).

Število živali se je gibalo v IRS od l. 1931 do 1953 tako:

Vrsta živali:	abs. 1931	% 1931	abs. 1947	% 1947	abs. 1948	% 1948	abs. 1949	% 1949	abs. 1950	% 1950	abs. 1951	% 1951	abs. 1952	% 1952	abs. 1953	% 1953
konji	65.929	100	90	90	95	97	101	101	65.609	101	65.609	101	469.703	91	418.826	86
govedo	516.112	100	93	83	96	98	96	96	469.703	91	418.826	86	119.945	152		
prašiči	486.020	100	89	75	88	92	106	93								
ovce	76.590	100	111	100	140	148	156	163								

Pri govedu in prašičih je viden velik upadek med vojno in nagel porast po l. 1948. Od l. 1950 naprej pa število rahlo pada. V razdobju od 1949 do 1953 je narastlo število konj (106,8 %) in ovac (111,2 %), dočim je število goveda (95,8 %) in prašičev (97,6 %) nekoliko padlo (19149 = 100 %).

V letu 1953 smo imeli 80.000 glav goveda manj kot v l. 1931. Ta primanjkljaj je še večji, če primerjamo z l. 1939, ko smo imeli v Sloveniji že 550.000 glav.

Počasno preusmerjanje v mlečno živinorejo se kaže v povečanju števila krav, ki jih je bilo v letu 1953 za 6 % več kot v letu 1949. Njih delež se je povzpел na 54 % skupnega števila živali. Mlečnost pa zmanjšuje visoki procent delovnih krav, (v l. 1951, 36,5%). Ta delež je najvišji v vzhodni sloveniji, posebno v Prekmurju.

Pri pregledu, kolik procent gospodarstev redi govedo, izstopa alpsko-koroški predel, kjer je odstotek rejcev nad 90%. Drugod je delež od 80-90%. Izjema je okraj Šoštanj, ki ima po popisu v l. 1951, daleč najmanjši delež rejcev.

Geografsko značilna je tabela, ki kaže koliko goved rede na 100 ha zemeljske površine po posameznih okrajih Slovenije (stanje iz leta 1952). Do 61 goved imajo naslednji okraji: Črnomelj (35), Postojna (37), Ilirska Bistrica (39), Kočevje (40) Idrija (45) Novo mesto, Grosuplje, Šoštanj, Sežana, Ljubljana okolica, Jesenice. V drugo skupino kjer imajo goved od 61 - 78, spadajo: Krško, Trbovlje, Ptuj, Trebnje, Gorica, Tolmin, Celje okolica, Ljubljana mesto, Celje mesto, Maribor mesto, Poljčane, Slovenj Gradec. Nad 78 goved pa imajo: Radovljica, Maribor okolica,

Kranj okolica, Kamnik, Murska Sobota, Radgona, Lendava, Ljutomer (95,6) in Kranj mesto (101).

Presenečajo prvi štirje okraji, kjer kot kaže, ni nazadovala samo živinoreja, marveč vse kmetijstvo. Zanimivo bi bilo kontrolirati, če se niso v teh okrajih skrčile travne površine.

Zelo zanimiva je naslednja tabela, ki kaže, kakšno proletarsko strukturo kmetijstva imamo.

V letu 1953 je bilo 13,8% kmetovalcev brez ene krave, 41,9% jih je imelo samo 1 kravo, in le 44,3% kmetovalcev je imelo 2 ali več krav!

Delovno govedo uporablja (1952) polovica kmečkih gospodarstev, delovne konje dobra petina, brez delovne živine pa je dobra tretjina gospodarstev.

Prešiče redi v Sloveniji 82,5% gospodarstve. Najvišji odstotek (1951) ima koroški in vzhodni ter srednještajerski predel. Razen Ptuja in Poljčane je tu nad 90% rejcev prašičev. Med 90 in 80% ima Gorenjska s Kamnikom in Trbovljami ter dolnjski predel z Notranjsko. Med njima je rajon pod 80% rejcev in ki obsega Krško, Trebnje, Grosuplje, Ljubljano in Primorsko brez Postojne in Ilirske Bistrice. Glede na orne površine rede največ prašičev (nad 210 prašičev na 100 ha orne površine) Maribor mesto in okolica, Radgona, Celje mesto, Ljutomer, Lendava, Gorica, Tolmin itd., najmanj, to je pod 160 prašičev, pa Novo mesto, Sežana, Kranj okolica, Kranj mesto, Grosuplje (124), Idrija (114), Črnomelj (103).

Za slovensko živinorejo lahko trdimo, da ne izrablja vse krmne baze, ki jo nudi ali bi jo lahko nudila naša dežela. Kljub temu smo glede števila goveda, ki jih redi 100 ha kmetijske površine, med jugoslovanskimi republikami na prvem mestu. To priča naslednja tabela (stanje 1952 leta):

	konj	govedo	ovac	prašičev
FLRJ	7,9	34,4	75,1	28,5
Srbija	8,0	32,8	90,0	38,0
Hrvatska	9,1	27,2	34,5	29,6
Slovenija	6,9	50,8	13,0	46,7
Bosna in Hercegovina	7,4	40,6	65,7	11,2
Makedonija	7,0	35,3	190,1	13,1
Črna gora	4,2	37,2	105,8	6,3

Instruktivno je pogledati, koliko glav goveda in prašičev pride na 100 prebivalcev:

	govedo	prašiči
FLRJ	29,1	24,1
Srbija	26,1	30,0
Hrvatska	24,1	26,3
Slovenija	34,1	31,3
Bosna in Hercegovina	36,9	10,1
Makedonija	31,9	11,8
Črna gora	49,2	8,3

Pri številu prašičev izstopajo republike z muslimanskim prebivalstvom. Čeprav je Slovenija najbolj industrijska, redi sorazmerno največ prašičev, dočim sta pri govedu na prvem mestu Bosna in Hercegovina.

Nerazvitost slovenske mlečno živinoreje ilustrirajo tudi naslednji podatki. Ko so ugotavljali povprečno molznost

krav na državnih in zadružnih posestvih, ki je v primerjavi s privatnim sektorjem še vedno dobra, so našli, da daje ena krava na dan 1.071 kg mleka. V svetovnem merilu je ta številka nizka. Na enega prebivalca pride v Sloveniji 0,25 l mleka na dan, v Franciji 0,9, na Nizozemskem 1,5, na Danskem 3,4, v Švici pa 3,7 l.

Potrebno bi bilo proučiti zveze med razvojem in stanjem govedoreje in s spreminjanjem pašniških in celotnih kmetijskih površin (upadanjem pašnikov idr.) in pregledati, kolik delež polja odmerjajo sedaj živinorejski prehrani. Tako bi dobili razvoj krmne baze. Ko bi nato vzporedili razvoj živinoreje še z razvojem poklicne strukture (koliko kmetijcev je preživljala živinoreja prej, koliko sedaj), bi dobili pravi delež in stanje živinoreje v sklopu vsega gospodarstva.

Ivan Gams

Jugoslavija

Nafta v Jugoslaviji

V naši državi je troje naftnih ležišč. Prvo, najpomembnejše, pripada perifernim delom Panonske nižine ter je v genetični zvezi z njenim nastankom (vleče se preko Slov. Pomurja, Slavonije, sev. Bosne in juž. Vojvodine). Drugo je pogojeno z nastankom Jadranske kotline in poteka iz sosednje Albanije v Črnogorsko primorje, s presledki pavzdolž vse naše jadranske obale in celo v Liko. Tretje ležišče pripada periferiji Egejskega morja oziroma Solunskega zaliva z juž. Makedonijo. Poleg teh treh naftnih področij terciarne starosti moremo omeniti geološko starejše oljne skrilavce v gorskem pasu oziroma rodopskem gorstvu.

Vsa štiri področja so še nepopolno raziskana zato so tudi nepopolne predstave o zalogah nafte, o naravi njenih ležišč, o razmerju med nafto, zemeljskim plinom in slanico (slano vodo). Verjetno je, da vsebujejo nekatera ležišča zgolj zemeljski plin. - Doslej izgleda da imamo edino na Hrvaškem, poleg bogatih naftnih zalog, tudi oba spremljevalca nafte, to je zemeljski plin in slanico, in to v količinah, ki so ekonomsko pomembne. Na to opozarja tudi Tuzlansko ležišče soli. Ker je izkoriščanje zemeljskega plina odvisno od izkoriščanja nafte - zemeljski plin namreč potiska nafto kvišku - je oboje v tesni medsebojni zvezi. Pridobivanje nafte, plina in verjetno tudi soli bo ustvarilo spričo dobre prometne povezave Posavine in spričo pomanjkanja drugih pogonskih virov v panonskem področju, zlasti pa spričo bližine industrijskih središč, vrsto novih geografskih potez. Zlasti še, ker spada naša panonska nafta med težje nafte in daje z rafiniranjem bogate naftine derivate in s tem osnovo kemični industriji.

Prvo raziskovanje oziroma prvo izkoriščanje nafte v Jugoslaviji sega še v dobo po prvi svetovni vojni. S črpanjem so pričeli v Medjmurju, do leta 1939 je narastla proizvodnja komaj na 928 ton. Hkrati so pred vojno vrtali tudi v Doljni Lendavi in v okolici Tuzle. - Med drugo svetovno vojno so Nemci mrzlično vrtali nafto v Sloveniji in Hrvaško. V letu 1953 jim je uspelo iz D. Lendave Selnice, Peklenice, Gojila, in Janje Lipe načrpal okrog 30 000 ton. - Po osvoboditvi se je raziskovanje in črpanje nafte močno povečalo. Leta 1946 je bila proizvodnja 28 835 ton, leta 1947 33 235 ton, leta 1948 36 498 ton, leta 1950 pa kar 110 343 ton, leta 1951 148 133 ton in leta 1952 nad 151 000 ton.

Zaenkrat dajeta vso množino nafte Hrvatska in Slovenija, od tega odpade na prvo približno 2/3 vse proizvodnje. Podobno razmerje je predvideho tudi za naslednja leta. V Srbiji proizvodnja šele začenja in sicer v Jermenovcih v Banatu, vrtanja pa so tudi v Lokvah. Poskusna črpanja oziroma vrtanja so tudi v okolici Tuzle ter v Črni gori pri Ulcinju. Med tem ko je najstarejše naftno polje (Selnica-Peklenica) skoro izčrpano pa je zaenkrat najpomembnejše naftno polje Križ - Šumečani, ki vsebuje v vzhodnem delu tudi obilo zemeljskega plina. Z zem. plinom bodo oskrbovana industrijska središča in večja mesta na panonskem obrobju, verjetno pa tudi drugje, saj so plin odkrili tudi v Črni gori in Liki.

Domača produkcija nafte krije približno 30 do 40% naših potreb. Domače rafinerije predelajo poleg domače tudi uvoženo. Skoro polovico vse nafte predela rafinerija na Reki, ostalo polovico pa rafineriji v Sisku in Bosanskem Brodu. Razmestitev teh rafinerij nam kaže njihovo vlogo tudi za bodoče. Dočim bo reška rafinerija služila predvsem predelavi uvožene prekomorske nafte, bosta ostali dve predelovali domačo, panonsko nafto. Vse tri rafinerije so že doslej polno izkoriščene. Kljub temu, da bomo v letu 1962 pridobivali okrog 670 000 ton nafte na razmerje potrošnje in uvoza ostalo približno ~~ist~~ enako. Ob tem se postavlja vprašanje novih rafinerij in njihove razmestitve. Obe obsavski čistilnici sta nastali zaradi prometne lege in uvoza romunske nafte, sedaj pa služita predelovanju domače panonske nafte. Naraščajoča proizvodnja v tem prodročju ter perspektiva severnobosenskih in banatskih naftnih polj narekuje postavitev tretje čistilnice nekje v spodnji Posavini. Podobna perspektiva se odpira tudi v Jadranskem primorju, tu narekuje novo rafinerijo ne samo zastarelost in preobremenjenost reške rafinerije temveč tudi naftna ležišča v črnogorskem primorju.

B.

Evropa

Prometna usmerjenost srednje Evrope

Obe svetovni vojni sta prinesli v prometno usmerjenost srednje Evrope velike spremembe. Propad Avstrogrske pomeni za Trst državno-politično razdrobljenost zaledja in s tem tudi njegovo propadanje. Obdobje med obema svetovnima vojnama je prineslo preusmerjanje prometa srednje Evrope k Severnemu morju, to je neposredno v atlanski prostor. V tej dobi se je Hamburg razvil v najpomembnejše nemško pristanišče ne samo zaradi naglega razvoja nemške države temveč tudi zaradi tega, ker je prevzel vlogo glavnega pristanišča srednje Evrope (Češka, delno Madžarska, Poljska in Avstrija). Druga svetovna vojna pa je temu pristanišču zapustila podobne posledice kot prva svetovna vojna Trstu. Razdelitev Nemčije in izguba tzv. Vzhodnih pokrajin, skupna orientiranost Vzhodne Nemčije, Češke, Madžarske ter Poljske pomeni za Hamburg razdrobljenost zaledja. Iz teh držav je promet v veliki meri usmerjen na poljski Ščečin, baltiško pristanišče, ki se je v povojnih letih precej opomoglo. Povojne razmere so povzročile preusmeritev prometa tudi v nemškem delu Porenja oziroma Porurja, kar se kaže v povečanem tranzitnem prometu obeh nizozemskih pristanišč. Hkrati se je povečal na račun Švice in Davarske tudi tranzitni promet Genove. To pomeni,

da se politična razdelitev Nemčije zrcali tudi v prometni razdrobljenosti srednje Evrope. Poleg vsega je tudi Trst ohranil določeno vlogo. Semkaj je še vedno v precejšnji meri usmerjen promet iz Avstrije. Podoba je, da so povejne politične spremembe povzročile dekoncentracijo tranzitnega prometa iz srednje Evrope in hkrati znova poživile borbo zanj. Hamburg, Genova, Trst in Ččečin skušajo razširiti svoje gravitacijsko zaledje s carinskimi olajšavami in drugimi ugodnostmi. Hamburg skuša na pr. pritegniti del rečnega prometa z novimi prekopi med severnonemškimi rekami oziroma z modernizacijo dosedanjih. Podobno velja tudi za Ččečin, spoonimo se na kanal Odra - Morava skázi Moravska vrata. Med vsemi štirimi pristanišči ima zaenkrat največ izgledov Hamburg. Pa tudi ta ima težave, v povejnih letih se njegov promet sicer večá vendar je do leta 1952 dosegel komaj 60% predvojnega obsega.

C. U.

švicarske mornarice

Za švice kot celinsko oziróma alpsko deželo šje malce nenavadno, da ima svoje pomorsko mornarico. Šobuda zó osnovanje lastne mornarice je že stara in sega nekaj desetletij nazaj. Zanimivo je dejstvo, da je ta težnja za lastno mornarico oživila prav v obéh svetovnih vojnah. To je tudi razumljivo, kajti v takih prilikah se najbolj pokaže njena odvisnost od drugih pomorskih držav, hkrati pa bi pomenilo lastno ladjevje spričo švicarske nevtralnosti posebno dragocenost. Švice ima danes mornarico z 200 000 RT. Za to mornarico je značilno, da je moderna in da je sestavljena iz večje plovne enote. N hitro rast švicarske mornarice opozarja tudi dejstvo, da bo švice z ladji, ki jih ima v gradnji, povečala mornarico za eno petino.

Vir: Mitt. d. Geogr. Gesell., Wien 1952

Od 23. do 28. avg. 1954 je bil na Nizozemskem mednarodni kongres šolskih geografov. Kongres je organiziralo nizozemsko geografsko društvo in je bil prvi te vrste. Večina referatov je bila posvečena pouku geografije v šoli. O vsebini kongresa pa prihodnjič kaj več.

A. K.

Ostali svet

Po zgledu "Tennessee Valley Anthority" v ZDA ter "Damodar Valley Corporation" v Indiji se pred nekaj leti tudi na vzhodnem Ceylonu pričeki z velikimi hidrotehničnimi deli, ki naj uspešbijo sušna področja za intenzivno kmetijstvo. Pólsavanska tla se že umikajo umetno nastalim kulturnim površinam. Do leta 1953 se je na tako pridobljenih tleh naselilo blizu 25 000 ljudi. V bodoče pa bodo naseljevali vsako leto novih 15 000 prebivalcev.

Vir: Geographical Review, april 1954

A. B.

Teritorialne vode

V povojnem času skušajo nekatere pomorske države razširiti pojem teritorialnega morja na čim širši obalni pas. Glavni vzroki za to so bodisi gospodarski bodisi strateški. Dosedaj je v veljavi mednarodni sporazum, ki šteje za teritorialno morje pas širok šest morskih milj (skoro 10 km).

Nove pretenzije pa niso enotne le po nagibu temveč tudi po obsegu. Sovjetska zveza na pr. skuša iz strateških ozirov razširiti obalni pas v Baltiškem morju na 10 milj. ZDA pa so na pr. razširile ta pojem na šelfno področje Mehikanskega zaliva pričemer jih vodi gospodarski nagib oziroma pridobivanje nafte iz plitvejših delov tega zaliva. Podobno so tudi Mehika, Argentina in Kostarika razširile svoje zahteve na šelfna morja. Državi Čile in Peru pa gresta še delj, za svoje teritorialno morje štejeta pas širok 200 morskih milj, to je pas ki sega daleč v ocean in oceanske globine. Pri njiju je glavni nagib teh pretenzij zavarovanje bogatih ribiških področij oziroma kitolova v tem delu Tihega oceana. Nekatere pomorske dežele skušajo razširiti pojem teritorialnega morja zaradi bogastva potopljenih ladij druge zaradi pridobivanja rudnih bogastev iz morskega dna, kar obeta na pr. tehnika že v bližnji bodočnosti.

Te pretenzije skrivajo v sebi vrsto nevarnosti tako po svojem načinu kakor po principih. Razširitev teritorialnega morja na šelfna področja oziroma kontinentalno polico, to je na morja do globine okrog 200 m pomeni močno neenak delež posameznih držav. Ponekod kontinentalna polica domala izostane drugod pa pripadajo nekatera stranska morja v celoti šelfnemu področju. Posebno pereče bi se pokazalo to v malih evropskih morjih. Na tak način ta morja sploh ne bi predstavljala več svobodne poti.

Ti pojavi imajo nekaj podobnega s poskusi za izkoriščanje oblakov za umetni dež, kar je že privedlo do prvih nesoglasij med nekaterimi federalnimi državami ZDA. Prav tako moremo šteti semkaj poskuse nekaterih držav, da svojevoljno spreminjajo oz. skušajo spreminjati tok in režim reke, ki teče preko dveh ali več držav. In končno tudi načrte s katerimi skušajo spreminjati smer morskih tokov (na pr. SZ vzdolž Sahalina) in s tem posredno tudi podnebja, življenjskih pogojev v morju ipd.

Vse to nas opozarja na dvoje. Prvič na to, da zavzema spričo napredka tehnike poseganje človeka v prirodnogeografske prilike vedno večji obseg in vedno pomembnejšo vlogo, in drugič, da zahteva tak razvoj tesno mednarodno sodelovanje. Taki in podobni načrti posegajo v življenjsko zainteresiranost več narodov oz. držav hkrati in posredno s tem tudi vsega človeštva.

M. R.

Književnost

1. The peopling of Polynesia - Thomas Lindsay, December 1952
Avtor se bavi z vprašanjem izvora prebivalcev Polinezije, stavljajoč svoje pripombe k teoriji Thora Heyerdala, zagovornika misli, da je bilo to otčje poseljeno od ameriške strani v dveh glavnih

migracijskih tokovih: smeri prvega je sledila ekspedicija na Tiki od perujske obale. Drugi migracijski val, katerega nosilci so bili Indijanci s pacifičnih obal Brit. Kolumbije, pa se je preko Havajev razširil vse do Nove Zelandije (Maori).

2. Conflikt in North Africa, Lord Kinross, The Geographical Magazine, London, december 1953

Po kratkem vpogledu v politično-gospodarsko dogajanje. Atlaški dežel v zgodovini obstane avtor nekoliko ob analizi posameznih prebivalstevnih skupin, ki so zastopane v tem delu sveta, od Berberov do Evropejcev in se končno loti delikatnega vprašanja njihovih medsebojnih odnosa, njihovega gospodarskega položaja in sodobnih političnih teženj.

3. Population growth in New Zealand, Kenneth Cumberland, The Scottish Geographical Magazine, Edinburgh, december 1953.

Prebivalstvo tega britanskega dominiona je naraslo v letih 1908 - 1952 od 1 na 2 milj. prebivalcev. V letih 1911 - 1951 se je prebivalstvo v celoti pomnožilo za 83%. Različno sliko pa dobimo ob preučevanju posameznih od obeh največjih otokov. Medtem ko je prebivalstvo Severnega otoka v istem razdobju poskočilo za 133% in šteje danes 70 % prebivalcev celotnega dominiona, zaostaja Južni otok le z 41 % porasta. V geografiji prebivalstva se ne uveljavlja le "drift north", v gospodarsko razgibanejši severni predele, ampak v tesni zvezi s tem tudi "urban drift". To nam potrjuje tudi močan porast prebivalstva v "štirih glavnih centrih": Dunedin je pomnožil svoje prebivalstvo za 48 %, Christchurch za 117 %, Wellington je porasel za 194 %, Auckland, ki s svojimi 330 000 preb. šteje kar 17 % celotnega prebivalstva pa kar celo za 220 %. Leta 1951 je v mestih živelo nad 64 % celotnega prebivalstva. Morskega prebivalstva so l. 1952 našteali 113 777, s pripombo, da zelo hitro narašča, saj je v 50 letih naraslo za 11 %, v letih 1945-1951 pa zopet čez 15 %.

4. Spoljnopolitiška dokumentacija, 1954, št. 4.

Gospodarski razvoj današnje Kitajske. Z letom 1949 je kitajska republika krenila na pot korenitih sprememb tudi v svojem gospodarskem ustroju. Gospodarska obnova Kitajske je bila do l. 1952 zaključena in od tedaj stopa država na pot načrtnega gospodarstva, konkretiziranega s prvim petletnim planom, sprejetim l. 1953.

Do l. 1952 je zajela agrarna reforma 90 % kmetijskega prebivalstva s tem da je ponovno razdelila 700 milj. šimujev (1 ši-mu = 1/15 ha) zemlje, kar predstavlja polovico skupne obdelovalne površine. Na deželi še danes prevladujejo samostojna kmečka gospodarstva s cca 1,5 ha zemlje, saj vključujejo zaenkrat kmečke delovne zadruga le 0,2 % celotnega kmečkega prebivalstva. Vzporedno s temi spremembami je po podatkih kitajske vlade močno poskočila proizvodnja. Pri prehranbenih kulturah povprečno za 10 %, pri bombažu pa celo za 56 %. Zaradi pomanjkanja bombaža so prvotno to kulturo močno pospeševali, danes se daje večji

podarek zopet prehranbenim kulturam.

Indeks industrijske proizvodnje, ki je 1.1949 padel na 56 % najvišjega nivoja pred 1.1949., se je do leta 1952 vzpel na 126 %. Ta porast pa ne velja za proizvodnjo premoga, čigar produkcija še ni presegla 50 milj. ton kot najvišje številke pred 1.1949. Proizvodnja nafte, ki je 1.1949 padla na 38 % najvišjega nivoja pred to dobo je v l. 1952 prekosila kar za 119 %. Za bodočnost še mnogo obetajo petrolejska polja Sečuana, Tarimske kotline in Džungarije. Podoben napredek je tudi v pridobivanju električne energije in v proizvodnji železa ter jekla. Le žal, da je porast prikazan relativno, to je v odnosu do produkcije prejšnjih let in še to le v %, brez absolutnih števil.

Tudi zunanja trgovina Kitajske pomeni po obsegu napredek saj računajo, da se je v l. 1950-1951 podvojila. Iz znanih razlogov pa je delež držav izven sovjetskega bloka v kitajski zunanji trgovini padel od 74 % v l. 1950 na 39 % l. 1951, da si bo ta podatek verjetno kmalu zopet potreben korekcije. Proizvodi, potrebni prehrani, so skoro popolnoma zginili z uvozne liste, saj je Kitajska na pr. začela riž, ki ga je nekdanj uvažala, celo izvažati v Indijo, ki ji v zameno dobavlja juto, in na Ceylon. Med osrednje uvozne artikle kitajske zunanje trgovine lahko vštetejemo surovine, predvsem bombaž, ki ga uvažja iz Pakistana in kavčuk, ki ji ga prodaja Ceylon, dalje mineralna olja, kemikalije in industrijsko opremo. Razširjena in stopnjevana zunanja trgovina bo Kitajski v veliko pomoč pri izgradnji objektov prve petletke - petletke težke industrije.

Tatjana Kraut

Društvene vesti

Občni zbor Geografskega društva Slovenije
(9. jan. 1955)

V odsotnosti A. Melika je poročal o društvenem delu v preteklem letu podpredsednik S. Ilešič. Poudaril je, da je GD v zadnjem času znatno razgibalo svojo dejavnost. K temu je pripomogla zrast mlade generacije, hkrati pa tudi sam položaj geografije, ki je postajal, zlasti v šoli, vedno bolj kočljiv, in naravnost klical po uveljavljanju oziroma po reviziji. Zunanji izraz poživitve društvenega dela pomeni sprememba društvenih pravil, ki predvidejajo tesnejšo povezavo med tzv. "znanstveno" in "šolsko" geografijo, prav tako pa tudi decentralizacijo društva z organizacijo poverjeniške mreže po okrajih. - Velik uspeh pomeni II. kongres slov. geografov v Mariboru, ki je bil na solidni višini in je zaradi svoje pestre problematike vzbudil tudi v javnosti veliko zanimanje. Pri reševanju problemov okrog geografije v šoli je GD doseglo z republiškim SPK boljše odnose tako, da to v bodoče ne bo več ovira pri reševanju teh in podobnih vprašanj. GD je navezalo stike tudi z urbanisti, zlasti ob problemih regionalnega planiranja oziroma konkretno v zvezi z urbanističnim načrtom za bodočo Ljubljano in regionalnim planom za Prekmurje.

GD si nadalje prizadeva razširiti mrežo znanstvenih oziroma strokovnih delavcev tudi na podeželje. Doslej se je to pokazalo ob povodnji v Celju, ko so njene vzroke in učinke proučevali člani celjske sekcije GD, poleg tega je bila deležna terenskega proučevanja tudi Novomeška kotlina. - Geografski tisk je bil v preteklem letu razmeroma obsežen. Poleg Geografskega vestnika kateremu gre glavna pozornost in ki izhaja redno letno je omeniti še Geografski obzornik, ki pomeni razveseljivo novost.

Pri SAZU je izšla druga števil. Geografskega zbornika A. Melika Slovenski alpski svet. V okviru Prešernove družbe pa je izšla poljudnoznanstvena knjiga V. Kokoleta Dežele sveta. Poleg tega je izšlo nekaj novih geografskih učbenikov, bodisi novih ali v novi priredbi. Tudi kartografska produkcija ni počivala, saj je v preteklem letu izšla vrsta zemljevidov. Člani GD so sodelovali s članki in prispevki pri raznih revijah in časopisih. Predavanj pa je bilo v preteklem letu, žal, nekaj manj. Predavali so: prof. Muller, Razvoj angleške pokrajine; dr. V. Bohinec, Ivstrijski kras, dr. Trifunski, Skopsko polje s posebnim ozirom na migracije; asist. I. Gans, Vtisi iz Anglije; dr. S. Ilešič, O II. kongresu slov. geogr. v Mariboru; dr. I. Rubič, Urbanizem in geografija. - V preteklem letu so bili najživejši stiki z geogr. društvom Hrvatske, pa tudi z geogr. društvom Bosne in Hercegovine ter Svetom geogr. društev FLRJ kjer zastopajo naše društvo univ. prof. Melik in Ilešič ter prof. Radinja. Zadnji plenar Svet. geogr. društev je obravnaval problem afirmacije geografije oziroma položaj geografije v Jugoslaviji sploh ter vprašanja osnovanja zveznega srednješolskega informativnega časopisa "Geografski horizont"; poročalo se je tudi o pripravah na IV. kongres geografov Jugoslavije. - V GD se bo v bodoče aktivnost Odseka za znanstveno delo odvijala v naslednjih pododsekih: 1) Pododsek za geomorfologijo, 2) Pododsek za klimatologijo, 3) Pododsek za populacijsko geografijo, 4) Pododsek za agrarno geografijo, 5) pododsek za mestno geografijo in 6) pododsek za kras. Poleg tega ostaja osrednja naloga GD uresničitev sklepov II. kongresa slov. geografov v Mariboru.

Po poročilu knjižničarke asist. Krautove šteje društvena knjižnica 780 knjig. Zamenjava Geografskega vestnika se je v zadnjem letu povečala na 102 reviji; od tega je 75 zamenjav z inozemskimi revijami. Med temi so nove zamenjave z revijami iz Grčije, Kanade, Turčije, Pakistana, Nove Zelandije, Mehike, Čila, Kube, Kolumbije itd. Prav v tem, da omogoča zamenjavo z revijami po svetu je ena osnovnih vrednosti Geografskega vestnika.

Tudi iz poročila tajnika asist. K. K. leta in blagajnika prof. Lebana je razvidno, da se je v zadnjem letu razširilo tudi organizacijsko, administrativno ter finančno poslovanje društva. Na predlog blagajnika je občni zbor sprejel zvišanje članarine. Članarina za redne člane se zviša od 50 na 100 din letno, za izredne člane od 25 na 50 din, za študente pa ostane dosedanja članarina 25 din nespremenjena.

Tudi obe regionalni sekciji GD se lepo utrjujeta. Mariborska sekcija o kateri je poročal prof. Z. Hočevnar ima 22 članov in je ^{po}seben aktivna s predavanji v okviru Ljudske univerze, za uspelo organizacijo II. kongresa pa ji je občni zbor izrekel vse priznanje.

Celjska sekcija GD, o kateri je poročal prof. A. Sore, je manj številna. Poleg organizacijskih in strokovnih sestankov so njeni člani sodelovali pri proučevanju lanske letošnje poplave. Sodelujejo pa tudi pri fenoloških opazovanjih v celjskem okraju. - Posebno je razveseljiva aktivnost študentov v okviru GD in njihovo sodelovanje pri terenskem proučevanju Novomeške kotline. (O delu Odseka za geografski pouk glej poročilo posebej)

V diskusiji je bilo poudarjeno, da v dosedanjih 23 letih obstoja GD še ni bilo tako bogatega občnega zbora, saj je bilo skoro 100 udeležencev iz raznih krajev Slovenije. Poudarjeno je bilo, da je potrebno organizacijski strani posvečati večjo pozornost. Predsednik Sveta geogr. društev. univ. prof. J. Roglič, ki je prisostoval obč. zboru je poudaril, da bomo v borbi za afirmacijo geografije uspeli le v medsebojnem sodelovanju republiških geografskih društev. Prepada ne zija le med tzv. "znanstveno" in "šolsko" geografijo, ki ga je treba premostiti, temveč je nevarnost tudi znotraj geografske znanosti same; javljajo se namreč podelitve s samim pojmom geografije in njene notranje povezanosti oz. enotnosti. Precej je bilo govora tudi o vlogi in vsebini ter pomenu geografije v šoli, prav tako pa tudi o odnosu geografskega društva kot strokovnega društva ter predmetnih aktivov.

Ob koncu obč. zbora je bil izvoljen novi odbor. Za predsednika je bil ponovno izvoljen univ. prof. dr. A. Melik, za I. podpredsednika univ. prof. dr. S. Ilešič, za II. podpredsednika prof. D. Radinja, ki je hkrati predsednik Odseka za geografski pouk, za I. tajnika asist. V. Kokole, za II. tajnika asist. I. Gams, za blagajnika prof. V. Leban, za knjižničarja asist. T. Kraut, za upravnika asist. V. Klemenčič, za tajnika Odseka za znanstveno delo asist. M. Šifrer, za tajnika Odseka za geografski pouk prof. T. Malis ter člana odbora GD dr. V. Bohinec in doc. C. Malovrh. Za načelnika marib. sekcije je bil izvoljen prof. Z. Hočevar, za nač. celjske sekcije pa prof. A. Sore.

Hkrati so bili izvoljeni naslednji poverjeniki GD. Za okraj prof. M. Janežič, za okraj Črnomelj ž. Vreča, za okr. Kranj ž. prof. S. Rakovec, za okr. Kočevje C. Marjetič, za okr. Koper prof. M. Cijak, za okr. Ljutomer predm. uč. S. Praprotnik, za okr. M. Sobota prof. S. Samobor, za okr. Novo mesto prof. V. Jankovič, za okr. Postojna prof. F. Habe, za okr. Ptuj prof. M. Maučec, za okr. Račoveljica prof. J. Tavčar, za okr. Sežana prof. S. Čehovin, za okr. Slovenjgradec predm. uč. A. Žižek, za okr. Tolmin prof. H. Uršič, za okr. Trbovlje prof. H. Zor. Za okr. Ljubljana-okolica, Maribor-okolica in Celje-okolica prevzamejo vlogo poverjenika sekcije v teh krajih.

K.

Delo Odseka za geografski pouk

Odsek za geografski pouk je v zadnjem času pokazal znatno aktivnost. Medtem ko je do kamniškega kongresa več ali manj pasivno spremljal problematiko in usodo geografskega pouka, je od I. rep. kongresa skušal vzeti pobudo v svoje roke. V preteklem letu je aktivnost Odseka veljala predvsem organizacijski utrditvi društva in v skrbi za večjo zainteresiranostjo društva in odločujočih prosvetnih činiteljev za vprašanja geografije v naših šolah. V okviru Odseka so delovale tri podsekcije. Podsekcija za metodiko geografije, ki jo vodi prof. M. Avsenak. Podsekcija se je že lotila

priprav za metodiko geografije v 1.razr.gimn.Hkrati bodo izhajali metodični prispevki tudi v Geografskem obzorniku. Drugi pododsek, ki ga vodi prof.T.Malis skrbi za ekskurzije in seminarje.V prvem letu obstoja je ta pododsek organiziral v okviru PŽČ.zveze Slov.tritedensko ekskurzijo po Jugoslaviji. Obenem je pripravil kratek geografski opis poti po Jugoslaviji za krožna potovanja Poč.zveze.Tudi sicer je bila skrb tega pododseka, da vnese čim več geografskega duha v PZ oziroma, da čim tesneje sodeluje s to organizacijo.To sodelovanje je že doslej rodilo uspehe, saj sodelujejo geografi v republiškem odboru PZ oziroma vodijo vrsto okrajnih odborov. - Odsek za geografski pouk je nadalje organiziral prvi seminar, ki je bil od 21.do 24.junija 1954 v Ljubljani.Udeležilo se ga je 43 geografov iz raznih krajev Slovenije.Ob koncu seminarja je bila ekskurzija v kraški svet Rakove doline in okolice.Seminar je poleg GD finančno podprl SPK LRS z 20 000 din in rep.odbor DPPU z 10 000 din. - Pododsek za učila in ponazorila ima verjetno najtežavnejše torišče.Na osnovi anket o geografskem pouku na sred.šolah je ustvarjena vsaj približna slika o opremljenosti geografskih kabinetov oziroma njihovih potrebah.Zaenkrat je ta Odsek začel z zbiranjem geografskih slik in urejevanjem posameznih kolekcij katere bo Ljudska prosveta izdelala v diapozitivih. - Glavna skrb Odseka za geografski pouk je bila posvečena v eni ali drugi obliki afirmaciji geografije v šoli, zlasti po lanskoletni redukciji geografskega pouka.Prav ob tej priliki se je pokazala neugodnost premajhne aktivnosti geografov oziroma premajhnega sodelovanja z odločujočimi činitelji ter prosvetnimi forumi.Težnje za afirmacijo geografije oziroma težnje za uvedbo moderne geografije v šoli in s tem tudi njene vloge so našle odmev tudi v ostalih republikah tako, da postaja to vedno bolj splošnega zveznega značaja.

Obvestilo

Zaradi spremembe društvenih pravil je potrebna obnova članstva.Kdor pomotoma ni prejel prostopnice oziroma jo še ni izpolnil in oddal, naj to uredi pri poverjeniku svojega okraja (glej poročilo o občnem zboru v tej števil.), pri katerem poravnava tudi članarino.Za leto 1955 znaša članarina za redne člane 100 din in za izredne 50 din.

IV.kongres geografov Jugoslavije

V septembru t.l.bo IV.kongres geografov Jugoslavije.Organizira ga Geografsko društvo Srbije.Kongres ne bo potovalni kot doslej temveč bo razdeljen v dva dela.Glavni del kongresa bo v Arandželovcu, kjer bodo predavanja oziroma bo delo potekalo po sekcijah (sekcija za geomorfologijo, klimatologijo, ekonomsko geografijo ipd.).Drugi del kongresa bo ekskurzijski.Predvidene so štiri ekskurzijske smeri, prva v Vojvodino oz.v Deliblatsko peščaro, druga v Džerdap in po Donavi v Timoško krajino, tretja v Šumadijo in četrta po dolini južne Morave.

